

L Ö G

84

23. júní

um viðauka við lög nr. 36 11. júlí 1911, um forgangsrétt kandidata frá
Háskóla Íslands til embætta.

Vér Christian hinn Tíundi, af guðs náð konungur Íslands og Danmerkur,
Vinda og Gauta, hertogi í Slésvík, Holtsetalandi, Stórmæri, Þéttmerski,
Láenborg og Aldinborg,

Gjörum kunnugt: Alþingi hefir fallizt á lög þessi og Vér staðfest þau
með samþykki Voru:

Aftan við 1. gr. laganna bætist:

Þeir, sem lokið hafa kandidats- eða meistaraþrófi í íslenskum fræðum við
heimspekideild háskólans, skulu hafa forgangsrétt um kennslu í íslenskri tungu,
sögu og bókmenntum við alla skóla ríkisins, þegar kennsla í þessum greinum
nemur fullu kennarastarfi eða sérstakur kennari er tekinn til starfsins.

Eftir þessu eiga allir hlutaðeigendur sér að hegða.

Gjört í Reykjavík, 23. júní 1936.

Undir Vor konunglega hönd og innsigli.

Christian R.
(L. S.)

Hermann Jónasson.

L Ö G

85

23. júní

um meðferð einkamála í héraði.

Vér Christian hinn Tíundi, af guðs náð konungur Íslands og Danmerkur,
Vinda og Gauta, hertogi í Slésvík, Holtsetalandi, Stórmæri, Þéttmerski,
Láenborg og Aldinborg,

Gjörum kunnugt: Alþingi hefir fallizt á lög þessi og Vér staðfest þau
með samþykki Voru:

I. KAFLI

Um sáttir.

1. gr.

Hver hreppur og hver kaupstaður skal vera sáttaumdaemi. Dómsmálaráð-
herra getur þó gert breytingar á þessu eftir tillögum bæjarstjórnar eða hrepps-
nefndar.

2. gr.

Í hverju sáttaumdæmi skulu vera tveir sáttamenn og tveir varasáttamenn. Tekur varamaður sæti aðalmanns, er hann má ekki skipa það. Ennfremur tekur varamaður sæti í sáttanefnd, ef ágreiningur verður milli sáttamanna.

Í kaupstöðum skipar bæjarstjórn sáttamenn og varasáttamenn, en utan kaupstaða hreppsnefnd, til 4 ára í senn. Þó skulu núverandi sáttamenn og varasáttamenn gegna starfinu kjörtíma sinn út. Endurskipa má sáttamenn.

3. gr.

Áður en maður tekur sæti í sáttanefnd fyrsta sinni, skal hann rita undir heit í sáttabók um það, að hann skuli rækja starfið með samvirkusemi og óhlutdrægni.

4. gr.

Til sáttastarfans má skipa hvern mann, heilan og hraustan, karl sem konu, er náð hefir 25 ára aldri, er fjár síns ráðandi, hefir óflekkað mannorð, er búsettur í sáttaumdæminu, enda gegni hann ekki fastri dómastöðu eða hafi málflutningsstörf að atvinnu.

Hverjum þeim, er skipa má til sáttastarfans, er skylt að taka hann að sér. Undanþegnir eru þó:

1. Embættismenn eða sýslunar, sem óhægt væri eða ómögulegt að rækja hvorttveggja starfið samtímis.
2. Þeir, sem reka eða stunda atvinnu eða gegna annari stöðu, er ekki fær samrímazt sáttastarfanum án verulegs óhagræðis eða tjóns aðilja.
3. Þeir, sem vegna vanheilsu mundu eiga verulega óhægt með að gegna starfanum.
4. Sextugir menn eða eldri.

Sýslumaður eða bæjarfógeti (lögmaður) metur ástæður til undanfærslu samkvæmt 1.—3. tölulið, en skjóta má úrskurði hans til dómsmálaráðherra, sem sker úr málinu til fullnaðar.

5. gr.

Einkamál almennt skal leggja til sátta fyrir sáttamenn. Ef slík mál eru ekki löglega lögð til sátta eða lögleg sáttatilaun er ekki framkvæmd, þar sem þess er kostur, þá skal vísa máli frá dómi. Sbr. þó 11. og 15. tölul. 3. málsg. þessarar greinar.

Undanþegin sáttatilaun eru:

1. Mál til heimtingar bóta fyrir gæzluvarðhald eða afplánun refsingar að ósekju.
2. Gagnsakir, ef ekki er krafist sjálfstæðs dóms um gagnkröfu.
3. Mál, sem höfða má með opinberri stefnu.
4. Mál, höfðuð á hendur erlendis búsettum manni, sem ekki hefir, sækjanda vitanlega, umboðsmann hér á landi, er heimild hafi til að gera sátt fyrir hönd verjanda.

Héraðsdómari leitar sátta í:

1. Málum um faðerni barna. 85
2. Málum milli húsbænda og hjúa og lærimeistara og nemanda samkvæmt 23. júní hjúa- og námsmannalögum.
3. Málum til kaupgreiðslu kaupafólks, vor-, haust- og vetrarmanna hjá þeim, er landbúnað reka, þeirra, er vinna á eða við útgerð manns og ekki eru lögskráðir samkvæmt sjómannalögum, verkafólks við hverskonar iðju eða iðnað, daglaunamanna við hverskonar vinnu í landi, bifreiðarstjóra, sendisveina, afgreiðslumanna við verðlanir og annara, sem líkt er ástætt um.
4. Málum, sem sjó- og verzlunardómur fer með.
5. Málum, þar sem varnaraðiljum, einum eða fleirum, er skylt að þola dóm utan varnarþings síns samkv. 82. og 83. gr.
6. Málum til staðfestingar kyrrsetningu eða lögbanni.
7. Skiptamálum og nauðasamninga.
8. Sakauka- og meðalgöngumálum.
9. Gagnsökum, þar sem sjálfstæðs dóms er krafist um gagnkröfu.
10. Vixilmálum og tékka og skuldabréfa samkvæmt 3. tölulið 207. gr.
11. Þar sem aðiljar hafa skriflega fyrirfram samið um að ganga framhjá sáttanefnd.
12. Landamerkja- og fasteignamálum.
13. Hjónabandsmálum.
14. Málum um rétt manna til atvinnurekstrar, til firma, vörumerkis, og málum þeim, er í lögum um hlutafélög greinir og áður skyldu sæta gestaréttar meðferð, ef þau fara eigi til sjó- og verzlunardóms.
15. Ef báðir aðiljar lýsa því skriflega fyrir dómara við þingfestingu, að útlokað sé, að sátt komist á í málinu fyrir sáttamönnum.
16. Ef gallar þykja vera á sáttatilaun sáttamanna, en dómari telur sækjanda ekki verða gefin sök á þeim, getur hann krafist þess, að dómari leiti satta í málinu.

6. gr.

Þegar sáttamenn fara með úrskurðarvald í málum, þá gilda sömu reglur um skyldu þeirra og rétt til að vikja sæti sem um venjulega dómendur. Annarskostar er sáttamanni skylt að vikja sæti:

1. Ef hann er aðili máls eða fyrirsvarsmaður aðilja eða þjónn.
2. Ef hann er maki aðilja, unnusti eða unnusta, skyldur honum eða mægður að feðgatali eða niðja, kjörforeldri eða kjörbarn, fósturforeldri eða fósturbarn, eða skyldur eða mægður til hliðar í fyrsta lið.

Rétt er sáttamanni að vikja sæti, ef hann er riðinn við mál siðferðislega eða fjárhagslega, eða hann ber kala til aðilja, enda er aðilja rétt að krefjast þess, að sáttamenn viki sæti, ef hann telur hættu á því, að sáttamaður verði vilhallur. Sáttamanni ber jafnan að vekja athygli aðilja á því, ef hann telur einhverja slíka ástæðu vera fyrir hendi um sjálfan sig eða samverkamann sinn, er kynni að heimila honum eða að gera honum skylt að vikja sæti. Sáttamenn taka báðir þátt í úrlausn þess, hvort annar þeirra eða báðir eigi að vikja sæti.

85

23. júní

7. gr.

Ríkissjóður leggur til tölusetta, gegnumdregna og innsiglaða bók í hvert sáttaumdæmi. Dómsmálaráðuneytið löggildir sáttabækur. Sáttamenn rita í bók skýrslu um stað og stund sáttafundar, nöfn aðilja, hverjir sótt hafi fundinn, úrskurði, ákvarðanir um frest og annað, er taka þarf ákvörðun um. Aðiljar skulu rita nöfn sín undir bókanir.

Úrskurði samkvæmt 21. gr. má þó, ef hagkvæmara þykir, rita í sérstaka bók, úrskurðabók, sem ríkissjóður leggur einnig til og löggilt er á sama hátt og sáttabók.

8. gr.

Sækjandi snýr sér til annarshvors sáttamannsins í sáttaumdæmi verjanda með skriflega beiðni um fyrirtöku máls á sáttafundi þar. Í beiðni skal greina nöfn aðilja, stöðu og heimili, ásamt lýsingu á málavöxtum, kröfum þeim, er aðili ætlar að gera, kröfu um úrskurð sáttamanna, ef því er að skipta, og kröfu um, að máli verði vísað til aðgerða dómstóla, ef sáttatílaun verður árangurslaus, nema úrskurðar megi krefjast.

Sáttamaður ritar á kærú ákvörðun sína um stað og stund sáttafundar. Sáttamaður ákveður hverju sinni frestinn, er í kaupstöðum má skemmstur vera tveir sólarhringar, en annarsstaðar tveir til fjórir sólarhringar. Sækjandi lætur síðan birta sáttakæru, og fer um birtingu hennar með sama hætti sem um birtingu dómstefnu.

9. gr.

Aðili skal sækja sjálfur sáttafund, nema lögleg forföll banni. En lögleg forföll eru:

- Sjúkdómur aðilja sjálfs eða heimamanna hans eða annara, ef hann þarf að annast þá eða leita þeim læknishjálp.
- Veður, torfærur eða önnur óviðráðanleg atvik.
- Ef fundarsókn skyldi valda honum vinnumissi eða tjóni á atvinnu hans eða öðrum hagsmunum.
- Embættis- eða sýslunarstörf, er aðili hefir fyrirfram ákveðið eða ekki þolaði.
- Ef aðili skal sækja annan sáttafund eða dómþing, er fyrr hefir verið ákveðið, enda megi aðili ekki sækja hvorttveggja sjálfur.

Ekki er aðilja heldur skylt að sækja sjálfur sáttafund, ef hann er búsettur eða dvalfastur utan sáttaumdæmis og eigi hann að minnsta kosti 10 kílómetra veg að fara á landi til sáttafundar eða 5 kílómetra á sjó, eða samanlagt 10 kílómetra á sjó og landi.

Fyrirsvarsmanni ólögráða manns, félags eða stofnunar, er skylt að sækja sjálfur sáttafund með sama hætti sem aðilja er það. Ef fleiri en einn eru fyrirsvarsmenn aðilja, er nægilegt, ef einn þeirra sækir sáttafund með umboð hinna, ef atbeina þeirra þarf til sáttargerðar.

10. gr.

85

23. júní

Ef aðili sækir ekki sjálfur sáttafund samkvæmt 9. gr., skal hann, ef þess er kostur, senda þangað umboðsmann sinn með skriflegu, ótakmörkuðu umboði til að koma fram fyrir sína hönd. Umboðsmaður skal vera lögráða maður, karl eða kona, með óflekkað mannorð og þeim kostum búinn að öðru leyti, að við hann sé semjandi.

11. gr.

Nú sækir sækjandi ekki sáttafund sakir löglegra forfalla, og skal þá fresta máli hæfilegan tíma eftir ákvörðun sáttamanna, enda skal tilkynna aðilja á hans kostnað, hvenær og hvar mál verði aftur fyrir tekið. Annarskostar vísa sáttamenn máli frá sér. Ef verjandi sækir ekki sáttafund, skal ávallt vísa máli til aðgerða dómstóla, ef sækjandi sækir sáttafund og krefst þess.

12. gr.

Nú sækir verjandi hvorki sjálfur sáttafund né sendir þangað hæfan umboðsmann með löglegu umboði, og skal þá, ef sátt kemst ekki á, dæma hann til að greiða málskostnað í héraði, hver sem málsúrslit verða þar, og til að greiða sekt í rikissjóð fyrir brot á sáttalöggjöfinni. Ef aðili hefir sent umboðsmann á sáttafund, er gagnaðilja, er sjálfur hefir komið eða sannað hefir heimild sína til að senda þangað umboðsmann, rétt að skora á andstæðing sinn að sanna heimild sína til að senda umboðsmann fyrir sig. Ef sá aðili verður ekki við áskoruninni, fer um greiðslu málskostnaðar af hans hendi og sekt fyrir brot á sáttalöggjöfinni sem fyrr segir.

13. gr.

Enginn skal eiga aðgang að sáttafundi aðrir en sáttamenn og aðiljar eða umboðsmenn þeirra, nema bæði sáttamenn og aðiljar leyfi, eða sáttamenn telji aðilja nauðsynlegt eða heppilegt að hafa sér aðstoðarmann á sáttafundi. Eigi skal bóka tilboð eða játningar aðilja á sáttafundi, og eigi má leiða sáttamenn eða aðra, sem þar kunna að vera, vitni um skýrslur aðilja um málavöxtu eða sáttaboð, nema báðir aðiljar samþykki.

14. gr.

Eigi skal fresta meðferð máls fyrir sáttamönnum, nema báðir aðiljar samþykki, eða sáttamenn telji nauðsynlegt að veita frest til að skýra málsatriði, sem ágreiningur er um og ráða mundi úrslitum um árangur sáttatilaunar. Rétt er þá aðilja, og þá aðeins gegn mótmælum gagnaðilja, að afla skýrslna fyrir dómi eða matsgerðar um þau atriði, enda sýni hann dómara vottorð sáttamanna um frestun málsins fyrir þessar sakir.

15. gr.

Ef sátt kemst á, þá skal rita cfni hennar í sáttabók, enda ber sáttamönnum að sjá um, að það sé löglegt og skýrt og greinilega orðað. Gegn lögmaeltum rit-

85 launum er sáttanefnd skylt að láta aðiljum í té staðfest eftirrit af sátt. Rita mega
23. júní þeir og sátt samstundis á sáttakæru eða blað fest við hana.

16. gr.

Sátt er löglegur aðfarargrundvöllur.

Sátt skortir samningsgildi, ef sáttamenn hafa með visvitandi ósannindum, ólöglegri nauðung eða öðru óhæfilegu atferli stutt að sáttargerðinni, svo og ef á brestur skilyrði kröfuréttarins að öðru leyti til þess, að bindandi samningur geti komið á eða haldið gildi sínu.

Sátt skortir aðfararhæfi, ef hún er ógild sem samningur, eða ef sáttamenn hafa verulega brotið skyldu sína í öðrum greinum en í 2. málsgrein segir, eða hún er gerð af óhæfum umboðsmanni.

17. gr.

Hvervetna þess er aðili byggir rétt fyrir dómi á sátt — þar með talinn skipta-, fógeta- og uppboðsréttur — getur gagnaðili véfengt gildi hennar, og sker dómur úr.

Rétt er aðilja að höfða mál með venjulegum hætti til staðfestingar eða vefengingar sáttar. Í sambandi þar við getur aðili haft uppi kröfu um dóm um sakarefnið.

18. gr.

Ef sátta verður ekki auðið, og sáttamenn neyta ekki úrskurðarvalds, geta þeir þess í sáttabók, að sáttatilaun hafi reynzt árangurslaus og að máli sé vísað til aðgerða dómstólanna. Jafnframt rita þeir samsvarandi vottorð á sátta-kæru.

19. gr.

Fyrirmæli 8.—18. gr. taka og til sáttatilauna og sátta fyrir dómstólum. Þó verður dómur að leggja til grundvallar úrlausnir hliðsetts dóms varðandi sáttastarfsemi í máli, þar sem hann hefir gegnt sáttastörfum. Við sáttaumleitun dómara skal hafa þingvotta, og bókanir um sáttir skal rita í þingbók með sam-svarandi hætti sem að framan segir um bókanir í sáttabækur.

20. gr.

Dómari metur öll atriði varðandi réttarfarsgildi árangurslausrar sáttatilaunar.

Öll atriði annars um hæfileika og vald sáttamanna, svo og hvert atriði um framferði þeirra og aðferð, er þeir starfa að sáttum, má bera undir viðkomandi héraðsdómara innan 7 daga frá því, er það atvik gerðist, sem kært er. Sáttamenn eiga þá að láta aðilja í té eftirrit af því, sem þeir kunna að hafa bókað um málið, eða skriflega synjun sína um aðgerðir í því, ásamt athugasemdum um það, ef þeir vilja. Jafnframt tilkynnir aðili andstæðing sínum, að hann skjóti ágreiningnum til héraðsdómara, og sendir honum, ásamt kæru sinni og máls-skjölum, vottorð um þessa tilkynningu. Andstæðingurinn getur sent dómara athugasemdir sínar innan 7 daga eftir að honum var tilkynnt málskotið. Að

þeim fresti liðnum skal dómari kveða upp úrskurð um deiluefnið á vikufresti, 85
og er það fullnaðarúrskurður. 23. júní

21. gr.

Sáttamenn hafa úrskurðarvald um mál sem hér segir:

- a. Ef sækjandi sækir ekki eða lætur ekki sækja sáttafund að forfallalaus, geta sáttamenn eftir kröfu verjanda úrskurðað honum hæfilega þóknun fyrir árangurslausa fundarsókn.
- b. Eftir kröfu sækjanda skulu sáttamenn úrskurða mál:
 1. Ef verjandi sækir ekki sáttafund, þótt hann sé löglega til kvaddur, enda séu forföll ekki sönnuð eða sennileg, og hafi sækjandi látið þess getið í sáttakæru, að hann mundi úrskurðar krefjast.
 2. Ef verjandi sækir sáttafund og samþykkir berum orðum kröfu sækjanda, en sátt kemst þó ekki á vegna ágreinings um aukaatriði, svo sem vöxtu, afborganir, greiðslu sáttakostnaðar, eða af öðrum ástæðum.

Sáttamenn mega því aðeins úrskurða kröfu, að hún sé til greiðslu peninga borgaralegs eðlis eða greiðslu opinbers gjalds í peningum, enda nemi innstæða kröfunnar aldrei yfir 500 krónum.

Ekki mega sáttamenn úrskurða kröfu:

1. Ef verjendur eru fleiri en einn, og ekki samþykkja báðir þeirra eða allir, er sáttafund sækja, kröfuna, eða einhver þeirra hefir eigi sótt fund sakir forfalla.
2. Ef sækjandi hefir tryggt kröfu sína með kyrrsetningu eða lögbanni, og mál er lagt til sátta og lögmæti þeirra athafna er vefengt.
3. Ef verjandi telur sér óskyld að svara til sakar fyrir þeim sáttamönnum, og þeir telja þá varnarástæðu rétta.
4. Ef mál er svo flókið eða illa skýrt, að sáttamenn telja sér ekki fært að úrskurða það.

Nú hefir verjandi uppi gagnkröfu til skuldajafnaðar, er sækjandi samþykkir, og skal hún þá koma til skuldajafnaðar aðalkröfu. Ef gagnkröfu er mótmælt, vísa sáttamenn málinu frá sér til aðgerða dómstólanna, nema telja megí sannað, að gagnkrafan sé annaðhvort rétt eða röng.

22. gr.

Bóka skal kröfur aðilja, málsástæður og varnir og aðrar yfirlýsingar að aðalefni til. Fresti skal að jafnaði ekki veita, nema aðiljar séu á það sáttir. Þó má veita aðilja stuttan frest gegn mótmælum hins til að afla skjala eða vitnisburðar fyrir dómi, ef það þykir nauðsynlegt til sönnunar eða skýringarauka málsatviki. Að málflutningi lóknum, sem venjulega skal vera munnlegur, bóka sáttamenn, að mál sé tekið til úrskurðar.

23. gr.

Þegar sáttamenn úrskurða mál samkvæmt 21. gr. 1. málsg. a. og b. 1., skal byggja úrskurð á framkomnum gögnum og skýrslum aðilja, að svo miklu leyti sem þær fara ekki í bága við þau. Annarskostar skal byggja úrskurð á því, sem fram er komið af hálfu beggja aðilja.

85

23. júní

Úrskurði skal rita í sáttabók eða úrskurðabók (sbr. 7. gr.). Í úrskurði skal greina nöfn, heimili og stöðu aðilja, kröfur og aðalefni máls og framkomnar varnarástæður, og meta gildi þeirra. Loks skal draga niðurstöðuna saman í stutt mál, hvað inna skuli af hendi, ef því er að skipa, um greiðslu vaxta og málskostnaðar o. s. frv. Úrskurði skal venjulega upp kveða þegar í stað, og aldrei síðar en viku eftir lok málflutnings. Ef aðiljar, annar eða báðir, eru viðstaddir, skal lesa úrskurð í heyrenda hljóði.

24. gr.

Úrskurði sáttamanna má fullnægja með aðför að viku liðinni frá uppkvaðningu hans, ef sá aðili, sem greiða skal eftir úrskurði, var við uppsögn hans staddur, en ella að viku liðinni frá birtingu, enda hafi aðiljar ekki orðið á annan fullnustufrest sáttir.

25. gr.

Ákvörðun sáttamanna um að visa máli frá sér til aðgerða dómstólanna verður ekki áfrýjað.

Úrskurði sáttamanna um efni máls má skjóta til viðkomandi héraðsdómara bæði til staðfestingar og breytingar áður liðnir séu 2 mánuðir frá uppkvaðningu hans eða birtingu samkvæmt 25. gr. Ef sérstaklega stendur á, getur héraðsdómari þó veitt, gegn 15 kr. gjaldi í rikissjóð, leyfi til áfrýjunar, þar til 4 mánuðir eru liðnir frá áðurnefndum tíma. Nú hefir úrskurði verið áfrýjað samkvæmt framanskráðu, en máli frávísað, og þarf þá ekki leyfi til að áfrýja málinu einu sinni á ný, ef réttarstefna er út gefin eða utanréttarstefna er birt innan 4 vikna frá uppkvaðningu frávisunardóms, enda þótt málinu yrði annars ekki áfrýjað leyfislaust.

Fyrir héraðsdómi eru aðiljar bundnir við þær kröfur og viðurkenningar, sem fram hafa komið fyrir sáttamönnum. Nýjar varnir, ný gögn og nýjar gagnkröfur má leggja leyfislaust fyrir dóm.

Um meðferð máls fyrir héraðsdómi fer annars eftir almennum reglum.

26. gr.

Sáttanefndarmaður fær 1 krónu fyrir hvert mál, er hann reynir sátt um, og að auki 2 krónur fyrir hvert mál, er hann úrskurðar samkv. 21. gr.

Sáttanefndarmenn, er þurfa að takast ferð á hendur til þess að mæta á sáttafundi, skulu fá endurgjald fyrir ferðakostnað, allt að 7 krónum á dag.

27. gr.

Sáttamenn skulu árlega senda viðkomandi sýslumanni eða bæjarfógeta (lögmanni) skýrslu um mál þau, er þeir hafa haft til meðferðar á árinu, eftir fyrirmynd og innan þess tíma, er dómsmálaráðherra ákveður. Einnig skulu sáttamenn senda sömu embættismönnum jafnharðan skýrslu um sektir, er aðili kann að hafa undirgengizt að greiða á sáttafundi.

II. KAFLI

Um dómara o. fl.

85

23. júní

29. gr.

Með dómstörf í einkamálum, þar á meðal skipti, fúgetagerðir og upphöð, fara almennt sýslumenn, hver í sinni sýslu, í Reykjavík lögmaður, en í öðrum kaupstöðum bæjarfúgetar. Haldast skulu gildandi ákvæði um dómendur í landamerkjámálum og öðrum fasteignámálum og í lóðamerkjámálum í Reykjavík. Meðdómendur skipa að öðru leyti dóma eftir reglum laga þessara.

Í kaupsúnum, þar sem sérstakur lögreglustjóri er skipaður lögum samkvæmt, fer hann með mál þau, er í 1.—3. tölu. 3. málsg. 5. gr. segir.

Rétt er héraðsdómara að halda dómþing utan lögsagnarumdæmis síns, ef það þykir heppilegt til upplýsinga í máli, enda valdi það ekki verulegum drætti á því, og greiði sá kostnaðarauka þar af, sem slíkrar dómsathafnar beiðist.

Nú er maður settur til að dæma ákveðið mál, og skal hann þá kveða upp dóm á heimili sínu, nema dómsuppkvaðning í lögsagnarumdæmi, þar sem mál var flutt, valdi hvorki kostnaðarauka né drætti á dómsuppsögn.

30. gr.

Dómsmálaráðherra setur dómara til að fara með og dæma einstök mál (setudómara), þar sem hinn reglulegi dómari hefir vikið dómarasæti.

Ef mál er sérstaklega umfangsmikið eða vandasamt að öðru leyti, svo að ætla má, að hinn reglulega dómara skorti tíma frá öðrum embættisstörfum eða sé af öðrum ástæðum ofvaxið að fara með það, getur dómsmálaráðherra skipað sérstakan dómara til að gegna því, enda hafi hinn reglulegi dómari færzt undan að sinna máli af nefndum ástæðum. Hinum skipaða dómara er þá, nema öðruvísi sé mælt í skipunarbréfi hans, heimilt að halda dómþing í málinu hvar á landinu sem vera skal. Heimildin í þessari málsgrein tekur og til skipta-, fúgeta- og upphöðsgerða.

Ríkissjóður greiðir alltaf þann kostnað, sem leiðir af skipun dómara samkvæmt þessari grein.

31. gr.

Konungur skipar hina reglulegu héraðsdómara. Þeir taka laun úr ríkissjóði samkvæmt launalögum, lífeyri eftir lífeyrslögum og skrifstofufé samkvæmt þar um settum reglum. Ríkissjóður leggur þeim til nauðsynleg skrifstofugögn.

Í kaupstöðum skulu hinir reglulegu héraðsdómarar hafa skrifstofu í kaupstaðnum, enda þótt þeir hafi jafnframt lögsögu í fleirum lögsagnarumdæmum, nema ráðherra kveði öðruvísi á. Annarsstaðar getur ráðherra, ef ágreiningur ris, ákveðið embættisbústað héraðsdómara, að fengnum tillögum hlutaðeigandi sýslunefndar eða sýslunefnda.

32. gr.

Engan má skipa í fast dómarasæti, nema hann:

1. Sé svo andlega og líkamlega braustur, að hann geti gegnt stöðunni.

- 85 2. Sé 25 ára gamall.
 23. júní 3. Sé lögráður og hafi forræði fjár sins.
 4. Hafi óflekkað mannorð.
 5. Hafi íslenzkan ríkisborgararétt.
 6. Hafi lokið embættisprófi í lögfræði við háskóla Íslands eða jafngildu prófi við aðra háskóla samkvæmt íslenskum lögum.
 7. Hafi enn fremur 3 ár samtals verið skrifstofustjóri, fulltrúi í stjórnarráðinu eða fulltrúi héraðsdómara, þar á meðal lögreglustjórans í Reykjavík, lögreglustjóri eða bæjarstjóri, bankastjóri, sendiherra eða fulltrúi sendiherra, verið kennari í lögum við háskólann, gegnt málf lutningsstörfum að staðaldri eða verið settur héraðsdómari, eða gegnt opinberu starfi, sem laga- eða hagfræðipróf þarf til. Leggja má saman starfstíma í hverri einstakri af starfsgreinum þessum. Undantekningu frá ákvæðum þessa töluliðs má gera um menn, er sérstakan orðstír hafa getið sér fyrir ritstörf um lögfræðileg efni.

Settir héraðsdómarar og dómarar samkvæmt 30. gr. skulu fullnægja ákvæðum 1.—6. tölul. þessarar greinar. Þó má til bráðabirgða og ef sérstaklega stendur á, setja yngri mann en 25 ára, og mann, er ekki hefir lokið embættisprófi í lögum. Slíkan mann má þó ekki setja lengur en 3 mánuði í senn.

33. gr.

Dómsmálaráðherra getur löggilt héraðsdómurum fulltrúa, er sé að minnsta kosti 21 árs gamall og fullnægi skilyrðunum í 1. og 3. og 4.—6. tölul. 32. gr. Utan kaupstaða má þó víkja frá skilyrðinu í 6. tölul., ef aðili hefir að minnsta kosti tvö ár gegnt að staðaldri skrifarastörfum í skrifstofu héraðsdómara.

Löggiltur fulltrúi getur, auk nótariálgerða, framkvæmt á ábyrgð héraðsdómara þessar dómsathafnir:

1. Uppskriftargerðir í sambandi við skipti húa.
2. Fógetagerðir.
3. Uppboðsgerðir.

Ef fulltrúi fullnægir skilyrðum 6. töluliðar 32. gr., getur hann og kveðið upp úrskurði í sambandi við áðurnefndar dómsathafnir.

Rétt er dómsmálaráðherra að löggilda fulltrúa héraðsdómara til að framkvæma allskonar dómsathafnir í forföllum héraðsdómara eða vegna aunríkis og á hans ábyrgð.

Dómsmálaráðherra getur með reglugerð ákveðið, að fulltrúar lögmannsins í Reykjavík, einn eða fleiri, hafi með höndum, undir eftirliti lögmannsins, hverskonar dómsathafnir, og skal í reglugerðinni nánar ákveðið um þá starfskiptingu.

34. gr.

Dómari skal bæta tjón af dómaverkum sínum, ef hann veldur því af ásetningi eða gáleysi. Um refsíábyrgð dómara fer samkvæmt almennum hegningarlögum og sérákvæðum einstakra laga.

Í æðra dómstóli má með dómi í aðalmálinu eða sjálfstætt gera héraðsdómara að greiða skaðabætur vegna meðferðar sinnar á máli, enda hafi honum verið stefnt til greiðslu skaðabóta. Í héraði verður dómari einungis sóttur til greiðslu skaðabóta vegna dómaraverks í sambandi við opinbert mál út af því eða eftir að refsidómur hefir verið kveðinn upp yfir honum í opinberu máli fyrir afbrot í dómarastarfi í því máli.

Með dómi æðra dómstóls í aðalmálinu eða sjálfstætt má dæma héraðsdómara til sektar 50—1000 kr. fyrir hverskonar misferli um meðferð þess, enda hafi honum verið stefnt til ábyrgðar eða æðri dómur telji aðgerðir hans svo löglausear og aðfinnsluverðar, að þær skuli varða sektum.

Ennfremur er hverjum þeim, er telur héraðsdómara hafa gert á hluta sinn í dómstarfi, rétt að kæra hann fyrir æðra dómi samkvæmt ákvæðum 199. gr., enda getur þá æðri dómur dæmt dómara til að greiða sekt samkvæmt 3. málsg. eða veitt honum áminningu.

35. gr.

Nú telur dómismálaráðherra dómara hafa misst hin almennu dómarskilyrði, eða hafa gert sig sekan um misferli í dómarastarfi, enda hafi áminning æðra dóms eða ráðherra ekki komið að haldi, eða dómari hefir að álitu ráðherra með öðrum hætti rýrt svo álit sitt siðferðislega, að hann megði ekki lengur gegna dómaraembætti, og vikur ráðherra honum þá frá embætti um stundarsakir, en síðan skal höfða mál á hendur honum til embættissmissis svo fljótt sem verða má.

Ef svo verður ástætt um dómara, er settir hafa verið til að gegna dómaraembætti um stundarsakir, eða dómara samkvæmt 30. gr. eða fulltrúa dómara, sem í 1. málsg. segir, getur dómismálaráðherra þegar tekið af honum starfann, án þess að bera þurfi málið undir dómstóla.

Rétt er hverjum þeim, er samkvæmt 1. eða 2. málsg. hefir verið sviptur embætti eða starfa, að höfða mál með venjulegum hætti á hendur dómismálaráðherra fyrir hönd ríkisvaldsins til úrlausnar um lögmæti þeirrar ráðstöfunar, enda höfði hann málið innan 6 mánaða frá því, er hún var gerð.

36. gr.

Dómari vikur úr dómarasæti í máli, ef hann er:

1. Aðili máls eða fyrirsvarsmaður aðilja. Þó þarf dómari venjulega ekki að vikja, þótt hann hafi eða hafi haft í embættisnafni önnur afskipti af máli, sem hann nú skal fara með sem dómari.
2. Skyldur eða mægður aðilja að feðgatali eða niðja eða að öðrum lið til hliðar, maki hans, unnusti eða unnusta, kjörforeldri eða kjörbarn, fósturforeldri eða fósturbarn.
3. Skyldur eða mægður fyrirsvarsmanni aðilja eða málflytjanda að feðgatali eða niðja eða að 1. lið til hliðar, maki hans, unnusti eða unnusta, kjörforeldri eða kjörbarn, fósturforeldri eða fósturbarn.

- 85 4. Hefir borið vitni um málsatvik eða verið skoðunar- eða matsmaður í málinu.
 23. júní 5. Hefir flutt málið eða leiðbeint aðilja í því.
 6. Er svo venzlaður vitni eða matsmanni sem í 3. tölul. segir, enda sé krafizt úrskurðar um skyldu vitnis eða heimild til að bera vitni eða staðfesta skýrslu sína.
 7. Er óvinur aðilja, eða málið varðar hann eða venzlamenn hans verulega fjárhagslega eða siðferðislega, eða annars er hætta á því, að hann fái ekki litið óhlutdrægt á málavöxtu.

37. gr.

Dómari skal vikja af sjálfsdáðum, ef svo stendur á sem í 1.—6. tölul. 36. gr. segir. Annars getur hann bæði vikið af sjálfsdáðum eða eftir kröfu aðilja, enda þarf hann þá ekki að vikja fyrr en mál er tekið til dóms eða kveða þurfi upp úrskurð, nema aðili hafi krafizt þess eða mál sé munnlega flutt.

Dómari úrskurðar sjálfur, hvort hann viki sæti. Ef dómari vikur sæti, ber honum að gera það, sem nauðsynlegt kann að vera til að halda máli í réttu horfi, þar til setudómari tekur við því. Hann getur og látið af hendi eftirrit af málsskjölum og gefið út dómsgærðir, þótt hann hafi vikið sæti.

Fulltrúi dómara er, án sérstakrar skipunar, óhæfur til að vinna þau dóm-arastörf, sem dómari má ekki vinna samkvæmt 36. gr.

Úrskurði dómara um, að hann viki sæti, verður ekki skotið til æðra dóms. Úrskurði, þar sem dómari neitar að vikja sæti, má kæra til æðra dóms samkvæmt 199. gr., enda hvílir þá málið á meðan.

III. KAFLI

Um þinghöld, þingbækur, þingvotta o. fl.

38. gr.

Í kaupstöðum skal halda bæjarþing til meðferðar allra mála, sem ekki eru sérsaklega undantekin, einu sinni í viku eða oftar, eftir ákvörðun dómsmálaráðherra, og á þeim stað og stund, sem ákveðið verður, ef mál eru fyrir hendi. Dómara í kaupstað er vítalaut, þótt niður falli bæjarþing, ef hann vegna embættisferðar í lögsagnarumdæmi sínu getur ekki sótt þing, enda líði aldrei meira en hálfur mánuður milli bæjarþinga. Utan kaupstaða skal halda manntalsþing til meðferðar dómsmála á þingstað réttum í þinghá hverri einu sinni á ári, eins og verið hefir, en auk þess skal aukadómþing heyja, þegar þörf gerist og á þeim stað í þinghá hverri, sem dómari ákveður hverju sinni.

Dómsmálaráðherra getur ákveðið, að regluleg dómþing skuli halda í einstökum lögsagnarumdæmum eða þinghám oftar en einu sinni á ári, þar sem þörf krefur.

Þingleyfi eru frá 20. des. til 6. jan. og frá pálmásunnudegi til annars í páskum. Ennfremur getur dómsmálaráðherra ákveðið þingleyfi í kaupstöðum 1—2 mánuði á sumrin.

Framkvæma skal dómsathafnir í þingleyfum, sem ekki mega biðja, svo sem dómsuppsögn, fógétagerðir, skiptagerðir og upphöðsgerðir.

85.
23. júní

39. gr.

Dómþing í þinghúsum og öðrum húsum, sem notuð eru til almennings nota, skal heyja í heyrandi hljóði, nema aðiljar óski eða dómari telji hentara vegna aðilja, vitna eða almennings hagsmuna að heyja þing fyrir luktum dyrum, og kveður dómari þá upp úrskurð um þessi atriði. Rétt er dómara að vísa almenningi eða einstökum mönnum út úr þingsal, ef návist þeirra horfir til truflunar þingfriði, eða maður kemur annars ósæmilega fram við dómara eða aðra.

Ef sækjanda máls verður vísað út úr þingsal samkvæmt 1. málsg. r., fellur mál hans niður. Ef verjanda er vísað út, getur sækjandi þegar krafist dóms í málinu, eins og það þá er.

Ef einstakur maður ljær hús sín til þinghalds, getur hann bannað óviðkomandi mönnum aðgang að því. Ákvæðin hér að framan taka og til þinghalds í húsum einstakra manna, eftir því sem við á.

Dómari getur bannað, að viðlögðum allt að 1000 króna sektum, nema þyngri refsing liggi við að öðrum lögum, að skýra opinberlega í orðum eða á annan hátt frá því, sem gerist í þinghöldum, sem hann hefir ákveðið, að halda skuli fyrir luktum dyrum.

Ákvæði greinar þessarar taka einnig til skipta-, fógeta- og upphöðsgerða, eftir því sem við á.

40. gr.

Þingmálið er íslenzka. Skjölum á erlendu máli skal fylgja þýðing löggilts skjálþýðanda, ef hans er kostur. Ef aðili, eða vitni, er ekki nægilega fær í íslenzku, skal aðili hafa með sér og á sinn kostnað löggiltan dómtúlk til aðstoðar dómara, ef unnt er. Nú er löggilts skjálþýðanda eða dómtúlks ekki kostur, og skal þýðandi skjals þá staðfesta þýðingu sína fyrir dómi, ef hún er vefengd, og túlkur vinna heit fyrir dómi um, að hann skuli rækja starfann eftir beztu getu.

Ef dómari treystir sér til að þýða skjál á erlendu máli eða aðiljar þýða það og eru sammála um, að þýðingin sé rétt, eða dómari getur sjálfur spurt aðilja eða vitni á erlendu máli, kemur vöntun á skjálþýðanda eða túlki ekki að sök. Annarskostar vísar dómari máli frá dómi, dómsathöfn verður óframkvæmanleg eða ekki verður tekið tillit til skjals, allt eftir því sem á stendur.

41. gr.

Þar sem einn maður situr í dómi, skulu jafnan vera tveir þingvottar. Þeir skulu fullnægja almennum vitnaskilyrðum, og auk þess mega þeir hvorki vera svo venzlaðir dómara né aðilja sem segir í 1. málsg. r. 1. tölul. 125. gr. Það er borgaraskylda að vera þingvottur. Þeim ber 1 króna fyrir hverja klukkustund

85 eða brot úr klukkustund, er þeir missa af starfi sakir þingvottastarfsemi sinnar,
23. júní þó eigi minna en 50 au. fyrir hvert mál.

42. gr.

Hverju héraðsdómaraembætti skulu fylgja þessar dómsmálabækur til afnota í einkamálum:

1. Manntalsþingbók (utan kaupstaða).
2. Bæjarþingsbók (í kaupstöðum).
3. Aukaþingbók (utan kaupstaða).
4. Sjóðómsbók og verzlunardóms í kaupstöðum og þar utan kaupstaða, er þörf þykir, eftir ákvörðun dómsmálaráðherra.
5. Landamerkja- og fasteignamálabók (utan Reykjavíkur).
6. Skiptabók.
7. Fógetabók.
8. Uppboðsbók.

Í bækur þessar skráir dómari skýrslu um mál þau, sem til meðferðar eru hverju sinni, með þeim hætti, sem tíðkamt hefir, þar á meðal úrskurði, sem upp eru kveðnir þegar í stað, um skjöl þau, sem fram hafa verið lögð, um kröfur þær, sem fram hafa komið, og þau efni yfir höfuð, sem í IX. kafla greinir, vitnaskýrslur, nefningu matsmanna og staðfesting matsgerða o.s.frv.

9. Dómabók. Þar skal skrá dóma og úrskurði aðra en þá, sem áður greinir.

Ríkissjóður leggur bækur þessar til. Þær skulu vera tölusettar, gegnumdregnar og innsiglaðar. Dómsmálaráðuneytið lögildir þær.

Héraðsdómari, eða fulltrúi hans, heldur dómsmálabækur. Aðiljar skulu undirrita það, er hverju sinni hefir verið bókað um mál, ef það hefir að geyma skuldbindingu samkvæmt borgaralegum lögum, er þeir hafa sannfært sig um, að rétt sé bókað, en dómari og þingvottar undirrita að loknu þinghaldi í einu lagi allt það, sem þar hefir verið bókað.

Dómsmálabækur skal rita skýrt og greinilega, og rita hverja blaðsíðu að fullu. Ef bókun þarf að leiðrétta, skal strika yfir hana, en hvorki skafa út né gera ólæsilegt með öðrum hætti það, sem bókað hefir verið.

43. gr.

Skjöl öll, sem fram eru lögð í dómi, skal merkja í áframhaldandi töluröð og votta á þau um framlagninguna. Skjölin eru eign dómstólsins, en lána má þau aðiljum, enda telst sá aðili, sem leggur skjal aðeins fram í einu cintaki og án eftirrits, samþykkja það. Dómari skal, eftir að dómur hefir verið kveðinn upp í máli, fá aðilja frumrit af framlögðu málsskjali gegn því, að staðfest eftirrit af skjalinu fylgi málsskjölunum, ef aðili þarf frumritsins til sönnunar rétti sínum annarsstaðar.

Ef sækjandi skilar ekki aftur léðum málsskjölum, áður en mál er tekið til dóms, skal hefja málið, nema skjal skipti auðsjáanlega ekki verulega máli eða aðiljar komi sér saman um innihald þess. Ef verjandi skilar ekki léðum máls-

skjölum, skal dæma málið eftir bókuðum kröfum sækjanda, nema svo sé á- 85
statt um skjal sem nú var sagt.

23. júní

44. gr.

Gegn lögmæltum ritlaunum er dómara skylt að láta viðkomendum í té staðfest eftirrit úr dómsmálabókum og málsskjölum, þar á meðal dómsgerðir í heild sinni, innan hæfilegs tíma og aldrei síðar en þremur vikum eftir að eftirrits hefir verið beiðzt, en rétt er að krefjast ritlauna fyrirfram eftir því, sem dómari áætla þau. Það varðar sektum, ef eftirrit eru ekki af hendi látin á réttum tíma, og má þá beita ákvæðum 34. gr.

IV. KAFLI

Um sakaraðilja.

45. gr.

Sakaraðili getur hver sá verið, einstaklingur, félag eða stofnun, sem að landslögum getur átt réttindi eða borið skyldur. Dómstólar, þar á meðal skipta-, fógeta- og uppboðsréttur, hafa vald til að dæma mál allra þeirra, er aðiljar geta verið, nema undantekningar séu gerðar í landslögum eða samkvæmt þjóðarétti.

Varnir, byggðar á aðildarskorti, leiða til sýknu, ef þær metast á rökum byggðar.

46. gr.

Nú eiga fleiri en einn óskipt réttindi eða hera saman óskipta skyldu, og eiga þeir þá óskipta sakaraðild. Ef þeir taka ekki allir þátt í málshöfðun eða ef þeim er eigi öllum veittur kostur á að svara til sakar, þá skal vísa máli frá dómi. Ef þeir sækja ekki allir dómþing, skulu þeir, er það gera, taldir hafa heimild til að skuldbinda hina. Nú eru yfirlýsingar slíkra aðilja fyrir dómi ósamrímamlegar, og skal þá sú yfirlýsing, sem gagnaðilja er hagkvæmari, lögð til grundvallar, nema sýnt sé, að hún sé röng, eða að sá, er hana setti fram, hafi skort þekkingu á málsatviki. Ef þeir gera mismuandi kröfur, skal ekki fara út fyrir þá kröfu, er skemmst gengur. Nú skulu málsúrslit samkvæmt dómi velta á eiði eða drengskaparheiti samaðilja, eins eða fleiri, og hafa þeir þá tapað máli að því leyti, nema báðir þeir eða allir, sem eiðsheimildin nær til, vinni eið eða drengskaparheit.

47. gr.

Því aðeins er fleirum mönnum rétt að sækja mál í félagi og því aðeins er rétt að sækja fleiri menn í einu máli, að dómkröfurnar séu af sömu rót runnar. Annarskostar vísar dómari máli frá dómi að öllu leyti, eða einhverju, ef varakrafa er gerð um dóm að efni til, að því leyti sem slík meðferð er heimil samkvæmt framansögðu.

85 Ákvæði fyrri málsgr. þessarar greinar taka og til skiptagerða, fógétagerða
23. júní og fasteignauppböða, eftir því sem við á.

48. gr.

Nú vill sækjandi eftir þingfestingu máls stefna nýjum aðilja til að svara til sakar ásamt þeim, er hann hefir þegar stefnt, og er það því aðeins heimilt, að skilyrðum 1. málsgr. 47. gr. sé fullnægt, enda hafi sækjanda eigi verið unnt að stefna hinum nýja aðilja áður en mál var þingfest, og verði honum ekki heldur um það kennt.

49. gr.

Rétt er verjanda að hafa uppi gagnkröfu til skuldajafnaðar í máli, ef skilyrði til hans eru fyrir hendi, án þess að gagnstefna. Ef sjálfstæðs dóms er krafist um gagnkröfu, þarf gagnstefnu. Ef kröfu má skuldajafna, má jafnan krefjast sjálfstæðs dóms um afgang hennar. Annarskostar verður krafa því aðeins heimt sem gagnkrafa, að hún sé af sömu rót runnin sem aðalkrafa eða samið hafi verið um það, að hana mætti heimta með gagnsök í máli um dómkröfu aðalsakar. Aðalsök og gagnsök skulu sóttar og varðar sem eitt og sama mál.

50. gr.

Rétt er þriðja manni að ganga inn í mál annara manna, ef úrslit þess máls skipta hann máli að lögum. Skal hann þá stefna báðum hinum upphaflegu aðiljum, og gera kröfu um, að honum verði leyfð meðalgangan, og að honum verði dæmt sakarefnið, ef því er að skipta, eða að dómur verði annars svo felldur, að verndaður verði réttur hans.

51. gr.

Meðferð mála þeirra, er í 46.—50. gr. segir, fer að öðru leyti eftir fyrirmælum laga þessara, eftir því sem við á.

52. gr.

Ef úrslit máls geta skipt þriðja mann máli að lögum, svo sem vegna vanheimildar, þá getur aðili tilkynnt honum málareksturinn og skorað á hann að veita sér þann styrk í málinu, er honum er kostur.

53. gr.

Ef sækjandi framselur réttindi þau, er dómkrafa hans varðar, eftir að sátta-kæra hefir verið útgefin, eða, þar sem dómari leitar sátta eða sáttatilraun er óþörf, eftir birtingu utanréttarstefnu, útgáfu réttarstefnu eða, þar sem stefndur hefir mætt óstefndur, eftir þingfestingu máls, og áður en mál er tekið til dóms, tekur hinn nýi eigandi við málinu í stað hins og í því ástandi, er það þá var í, enda verður hann þá jafnan að sæta þeim vörnum, er rétt var að hafa uppi gagnvart hinum upphaflega sækjanda, nema viðskiptabréfskrafa sé, enda hafi

hinn nýi eigandi hvorki vitað né átt að vita, að mál var höfðað eða að máls- 85
höfðun stóð til.

23. júní

Nú deyr sækjandi á þeim tíma, er í 1. málsg. segir, eða bú hans er tekið til gjaldþrotameðferðar, og taka þá erfingjar eða bú við máli, ef réttindi þau, sem dómkrafan varðar, áskotnast erfingjum eða búi, með þeim hætti, er í 1. málsg. segir. Ef réttindin ganga ekki til erfingja eða bús, fellur mál niður að öðru en því, að dæma má erfingja eða bú til greiðslu málskostnaðar.

Ekki veldur það aðiljaskiptum, þótt sækjandi staðfesti ráð sitt á þeim tíma, sem í 1. málsg. segir, hvernig sem fjármálum hjóna er farið.

54. gr.

Nú afhendir verjandi á tímabili því, er í 53. gr. 1. málsg. segir, hlut eða réttindi, er hann er sóttur til að láta af hendi, og er sækjanda þá rétt að halda máli áfram gegn hinum upphaflega verjanda, enda verður hinn nýi eigandi þá bundinn við dóm í málinu, nema hann hafi eignast hlut eða réttindi með þeim hætti, að varnir eða réttindi annara manna yfir hinu afhenta glatist gagnvart honum.

Ef verjandi deyr eða bú hans er tekið til gjaldþrotameðferðar á áður-nefndu tímabili, þá tekur erfingi eða bú við málinu, ef sú skylda, sem dómkrafa varðar, flyzt á erfingja eða bú. Ella fellur mál niður að öðru en því, að dæma má bú eða erfingja til greiðslu málskostnaðar.

V. KAFLI

Um málflytjendur.

55. gr.

Aðilja er jafnan rétt að fara sjálfur með mál sitt fyrir dómi, ef hann er löghæfur til að ráðstafa sakarefninu. Lögráðamaður fer með mál þeirra, sem ekki geta sjálfir farið með það samkvæmt framansögðu. Nú hefir slíkur maður engan lögráðanda, og getur dómari þá skipað honum fyrirsvarsmann í því máli. Stjórnendur félags eða stofnunar fara, einn eða fleiri, með mál þeirra.

Ef aðili máls er einstakur maður, getur hann jafnan látið frændur sína að feðgatali eða niðja, maka sinn, systkini sín, tengdforeldri eða tengdabarn, stjúpforeldri eða stjúpbarn, kjörforeldri eða kjörbarn, fara með mál fyrir sig. Félög eða stofnanir, sem hafa embættisgenga lögfræðinga í fastri þjónustu sinni, geta látið þá fara með mál sín. Ef mál er rekið utan Reykjavíkur, getur aðili ennfremur falið hverjum lögráða manni, sem hefir óflekkað mannorð og almennan andlegan þroska, meðferð máls síns. Ef mál er rekið fyrir dómi í Reykjavík og aðili fer ekki sjálfur með mál sitt, eða lögmæltur fyrirsvarsmaður eða venzlamaður samkvæmt áðursögðu, skal hann fela meðferð þess löggiltum málflutningsmanni, og tekur þetta einnig til skipta-, fógeta- og uppboðsgerða, eftir ákvörðun dómara, ef sækja þarf þar mál eða verja með likum hætti og

85 fyrir venjulegum dómi. Í Reykjavík má maður ekki annars flytja mál annars manns í hans eða sjálfs sín nafni, nema hann standi í áðurnefndu sambandi við aðilja eða sé löggiltur málflutningsmaður. Dómsmálaráðherra getur, að fengnum tillögum héraðsdómara, ákveðið, að fyrirmæli þessarar málsgreinar um málflytjendur í Reykjavík skuli og taka til annara kaupstaða, þar sem enginn hörgull er löggiltra málflutningsmanna.

56. gr.

Héraðsdómari getur veitt hverjum þeim löggildingu til að vera héraðsdómsmálflutningsmaður, sem hefir íslenzkan ríkisborgararétt, hefir náð 25 ára aldri, hefir óflekkað mannorð, er lögráður, hefir forræði á búi sínu og hefir lokið embættisprófi í lögfræði við háskóla Íslands, enda hafi hann sýnt með flutningi 4 mála fyrir einhverjum héraðsdómi, og séu tvö málanna að minnsta kosti munnlega flutt, að hann sé hæfur til starfans. Enginn má þreyta raun þessa oftár en þrisvar, og skal hann áður en hann gerir það leggja fyrir dómara vottorð dómsmálaráðuneytisins um það, að hann fullnægi öðrum lögmaeltum skilyrðum til að fá löggildingu sem héraðsdómsmálflutningsmaður. Fyrir löggildinguna skal greiða 50 króna gjald í ríkissjóð.

Lögfræðingar þeir, sem stunda málflutning fyrir héraðsdómi í Reykjavík sjálfstætt eða sem fulltrúar hæstaréttarmálflutningsmanna, þegar lög þessi öðlast gildi, skulu þó hafa rétt til að flytja þar mál áfram fyrst um sinn, en lokið skulu þeir hafa rauninni innan þriggja ára frá þeim tíma.

Þar, sem héraðsdómur er eigi fjölskipaður, setur dómsmálaráðherra 2 prófdomendur úr flokki dómara landsins, hæstaréttarmálflutningsmanna eða prófessora lagadeildar háskólans til að dæma um málflutningsraun samkv. 1. málsg. Hinn reglulegi dómari ákveður þóknun fyrir þetta starf, og greiðist hún úr ríkissjóði.

57. gr.

Áður manni sé veitt löggilding sem héraðsdómsmálflutningsmaður, skal hann heita því skriflega og að viðlögðum drengskap, að hann skuli rækja með trúmennsku og samvizkusemi þau málflutningsstörf, sem honum verða falin.

58. gr.

Löggiltum héraðsdómsmálflutningsmönnum er heimilt að fara með mál fyrir héraðsdómi, hvar sem er á landinu. Sama er um hæstaréttarmálflutningsmenn.

59. gr.

Héraðsdómsmálflutningsmönnum er skylt að flytja þau opinber mál og gjafsóknar- eða gjafvarnarmál, sem þeim verða falin, þar í kaupstað, er þeir hafa skrifstofu, eða þar í grennd, enda hafi þeir opna skrifstofu á tilteknum stað, og tilkynni dómara það. Annars ráða þeir því sjálfir, hvaða málflutningsstörf þeir taka að sér.

Nú óskar aðili, er skipa skal talsmann, að fá sér ákveðinn héraðsdóms- 85
málflutningsmann skipaðan, og skal þá veita honum það, nema einhverjar sér- 23. júní
stakar ástæður mæli því í gegn.

Ef mál er munnlega flutt, ber héraðsdómsmálflutningsmanni að gera það sjálfur eða fela flutning þess öðrum löggiltum málflutningsmanni. Annars er héraðsdómsmálflutningsmanni rétt að láta fulltrúa sinn flytja mál fyrir dómi, þar á meðal skipta-, fógeta- og uppboðsrétti.

60. gr.

Fyrir flutning gjafsóknar- og gjafvarnarmála skal ákveða málflytjanda laun með dómi í aðalmálinu.

Héraðsdómsmálflutningsmanni er rétt að áskilja sér hæfilegt endurgjald fyrir störf sín, þar á meðal hluta af málsupphæð eða hærra endurgjald, ef mál vinnst, en ef það tapast.

Loforð um sýnilega ósanngjarnt endurgjald fyrir málflutningsstarf er ekki skuldbindandi.

61. gr.

Rétt er héraðsdómsmálflutningsmönnum að taka sér fulltrúa, hvern þann, er lokið hefir enibættisprófi í lögum við háskóla Íslands, er 21 árs að aldri, hefir óflekkað mannorð, er lögráða og hefir forræði á búi sínu. Málflutningsmaður tilkynnir héraðsdómara, þar sem hann hefir skrifstofu, ef hann hefir tekið sér fulltrúa. Héraðsdómari getur leyft héraðsdómsmálflutningsmanni að taka sér ákveðinn mann fulltrúa, þótt hann hafi ekki lokið lögfræðiprófi, enda sé slíkra manna þar ekki kostur og viðkomandi sé að áliti héraðsdómara fær um að inna venjuleg fulltrúastörf héraðsdómsmálflutningsmanna af hendi. Hvenær sem héraðsdómara þykir ástæða til, getur hann afturkallað slíkt leyfi.

62. gr.

Nú mætir löggiltur héraðsdómsmálflutningsmaður eða hæstaréttarmálflutningsmaður eða fulltrúi þeirra fyrir aðilja á dómþingi, og skal hann þá talinn hafa umboð til þess, nema annað sé sannað. Aðrir málflutningsumboðsmenn verða að sanna umboð sitt, ef það er vefengt.

Í málflutningsumboði felst, nema öðruvísi sé mælt, heimild til að framkvæma sérhvað það, sem venjulegt er til flutnings slíks máls fyrir dómi. Umbjóðandi er bundinn við málflutningsathafnir og yfirlýsingar umboðsmanns síns bæði um forms- og efnisatriði máls, enda þótt hann hafi takmarkað umboð gagnaðilja sínum í óhag. Ef umbjóðandi hefir takmarkað umboð gagnaðilja sínum í hag, er takmörkunin bindandi fyrir umbjóðanda sem málflutningsyfirlýsing fyrir dómi.

Skipun stjórnvalds eða dómara til að flytja mál felur í sér rétt og skyldu til að gera allt það, sem venjulegt er, heppilegt eða nauðsynlegt til þess að koma máli fram og til að ná sem heppilegustum málalokum fyrir aðilja með öllum löglegum hætti.

85

23. júní

63. gr.

Löggiltir málflutningsmenn skulu velja sér úr sínum hópi þrjá fulltrúa til að koma fram fyrir hönd sína og stéttarbræðra sinna gagnvart dómurum og stjórnarvöldum í málum, er stéttina varða. Dómsmálaráðuneytið setur reglur um kjör fulltrúa og gæzlu þeirra á málum stéttarinnar, í samráði við einn eða fleiri löggilta málflutningsmenn eða stjórn félags þeirra, ef slíkur félagsskapur kynni að verða stofnaður áður en reglur þessar yrðu settar.

Stjórnendur félagsskapar löggiltra málflutningsmanna geta veitt einstökum félagsmönnum áminningar og gert þeim á hendur allt að 100 króna sekt til félagssjóðs fyrir framferði í starfi þeirra, er telja má stéttinni ósamboðið. Rétt er aðilja að bera slíkt mál undir félagsfund, er úrskurðar málið til fullnaðar.

64. gr.

Löggiltir héraðsdómsmálflutningsmenn eru opinberir sýslunarmenn og hafa skyldur og réttindi samkvæmt því, meðal annars þagnarskyldu um það, er aðili trúir þeim fyrir sem málflutningsmönnum.

65. gr.

Ef löggiltur héraðsdómsmálflutningsmaður missir einhvers þeirra skilyrða, sem í 56. gr. segir, hefir hann fyrirgert rétti þeim, sem löggildingin veitir. Ef löggiltur héraðsdómsmálflutningsmaður hefir þrisvar verið sektaður samkvæmt 188. gr. eða ef fulltrúar héraðsdómsmálflutningsmanna samkvæmt 63. gr. eða félagsstjórn leggja einróma til, að ákveðinn héraðsdómsmálflutningsmaður verði sviptur löggildingu vegna tiltekinna, óviðurkvæmilegra athafna í starfi sínu, getur héraðsdómari, þar sem aðili hefir skrifstofu, tekið af honum löggildingu um stundarsakir, eða að fullu og öllu, ef miklar sakir eru. Nú hefir löggiltur héraðsdómsmálflutningsmaður verið sviptur löggildingu, og getur hann þá borið málið undir dómstóla með venjulegum hætti og að stefndum viðkomandi dómara.

Ef aðrir en löggiltir héraðsdómsmálflutningsmenn gera sér málflutning að atvinnu og sæta sektum samkvæmt fyrri málsgrein greinar þessarar, eða reynast óhæfir til málflutnings vegna vankunnáttu, getur héraðsdómari, þar sem aðili er búsettur, tekið af honum heimild til að fara með mál í umboði annara fyrir fullt og allt eða um stundarsakir, en bera má hann málið undir dómstóla samkvæmt niðurlagi fyrri málsgreinar.

VI. KAFLI

Um sakarefnið.

66. gr.

Dómstólar hafa vald til að dæma um hvert það sakarefni, sem lög og landsréttur nær til, nema það sé undan lögsögu þeirra skilið samkvæmt lögum, venju

eða eðli sínu. Ef dómari telur sakarefni ekki sæta lögsögn dómstóla, vísar hann máli frá dómi.

85
23. júní

67. gr.

Dómstólar verða ekki krafðir álits um lögfræðileg efni, nema að því leyti sem nauðsynlegt er til úrlausnar ákveðinni kröfu í dómsmáli. Ekki verða þeir heldur krafðir úrlausnar um það, hvort ákveðið atvik hafi gerzt eða ekki gerzt, nema það skipti máli um úrlausn ákveðinnar kröfu í dómsmáli.

68. gr.

Nú telur dómari sakarefni eiga að sæta úrlausn annars dómstóls, og skal hann þá vísa máli frá sér.

69. gr.

Ef mál er höfðað til úrlausnar um rétt eða skyldu, sem sækjandi játar, að enn sé ekki til orðin, eða ljóst er, að svo er, en síðar kann að verða til, þá skal vísa máli frá dómi.

Nú er krafizt aðfarardóms um kröfu, sem að visu reynist rétt eða kann að vera rétt, en greiðslu- eða fullnægjuskýlda er enn eigi komin, þegar mál er tekið til dóms, og skal þá sýkna verjanda að svo stöddu. Veita má þó viðurkenningu með dómi um réttmæti slíkrar kröfu, ef sækjandi sýnir, að hann skiptir máli að lögum að fá slíkan dóm.

70. gr.

Sækja má í sama máli um allar kröfur á hendur sama aðilja, er runnar eru af sömu rót eða þær eru samkynja. Ella getur verjandi krafizt frávísunar á einni kröfunni eða fleirum.

Með framhaldsstefnu getur sækjandi (gagnsækjandi) dregið kröfu inn í mál eftir þingfestingu, ef skilyrði 1. málsg. eru fyrir hendi, enda verði vanrækslu hans ekki um kennt, að hún var ekki tekin með í öndverðu.

71. gr.

Nú hefir aðili ekki sótt í einu máli þær kröfur, sem runnar eru af sömu rót, og er honum þá heimilt að sækja þær í öðru máli, en ekki má þá dæma verjanda til greiðslu málskostnaðar, nema ekki hafi verið unnt að höfða mál um allar eða báðar kröfurnar í einu lagi.

Nú hefir aðili höfðað mál til heimtu nokkurs hluta af kröfu, og skal honum þá að visu heimilt að sækja um afganginn í öðru máli, en dæma skal hann þá til að greiða andstæðing sínum málskostnað, nema hann sanni, að hann vissi ekki að krafan var hærri, áður en fyrra málið var tekið til dóms, enda verði honum ekki gefin sök á þeirri vanvizku. Ákvæði þessarar málsgreinar gilda þó ekki, ef nokkur hluti kröfunnar hefir verið tekinn lögtaki samkvæmt lögum um lögtak eða verið hafður til skuldajafnaðar.

Nú hefir aðili lofað að greiða tveimur mönnum eða fleirum hluta af sömu kröfu, krafa skiptist milli ábyrgðarmanna eða erfingja, eða fleiri en einn eignast

85 23. júní kröfu í ákveðnum hlutföllum, og er þá hverjum þeirra rétt að sækja sér sinn hluta kröfu, en taka skal til greina, er dæma skal um málskostnaðarkröfu, hvort skuldunautur mátti gera ráð fyrir eða olli sjálfur skiptingu kröfunnar.

Nú hefir aðili skipt kröfu, sem nemur yfir 500 krónum, og hefir hann þar með firrt sig rétti til að krefjast úrskurðar sáttanefndar, nema hann afsali sér því af kröfunni, sem er fram yfir 500 krónur.

Ef báðir aðiljar æskja þess, getur dómari ákveðið, að að svo stöddu megi sækja og verja mál um eitt ákveðið sakarefni, svo sem um skaðabótaskyldu, með áskildum rétti til þess að ræða síðar um kröfuhæð og annað, er hana varðar, og kveður þá dómari upp dóm um það atriði, og má áfrýja honum sérstaklega innan viku frá dómsuppsögn, og hitt eða hin atriðin hvíla þá á meðan. Ef á þennan hátt eru kveðnir upp tveir eða fleiri dómar í einu máli, eru þeir, eftir því sem á stendur, aðfarargrundvöllur báðir eða allir saman. Synjunarákvörðun dómara um sundurgreining sakarefnis, þá er hér segir, má kæra sérstaklega til æðra dóms, en tímann, sem kærumálið tekur, skal þó eftir föngum nota til að afla gagna, sbr. 110. og 111. gr.

VII. KAFLI

Um varnarþing.

72. gr.

Hver kaupstaður og hver hreppur á landi hér er sérstök dómþinghá. Dómsmálaráðherra getur, eftir tillögum viðkomandi héraðsdómara, ákveðið að leggja hreppa eða hluta úr hreppum saman í eina dómþinghá, eða skipta hreppi í fleiri en eina dómþinghá eða leggja dómþinghá eða hluta úr dómþinghá við kaupstað.

73. gr.

Sækja má mann fyrir dómi í þinghá, þar sem hann er heimilisfastur. Ef maður á samtímis heimili í fleiri þinghám en einni, má sækja hann í hvorri eða hverri sem er.

Ef maður á hvergi heimili hér á landi og verður þó sóttur hér fyrir dómi, má sækja hann þar í þinghá, sem hann á dvöl.

Nú hefir maður hvorki heimili né dvalarstað hér á landi, en verður þó sóttur hér fyrir dómi, og má þá sækja hann í þinghá, þar sem hann er staddur.

74. gr.

Ólögráðan mann skal sækja á varnarþingi lögráðamanns, nema hann eigi sjálfur forræði á sakarefni.

75. gr.

Skrásett firma eða félag skal sækja í þinghá, þar sem það er skrásett að eiga heima, eða ef mál varðar sérstaklega útibú, þá í þinghá, þar sem útibúið er skrásett að eiga heima. Önnur félög má sækja á varnarþingi formanns fé-

lagsstjórnar, enda má sækja þau í þinghá, þar sem heimilisfang þeirra er samkvæmt samþykktum þeirra.

85
23. júní

Ríkisvaldið má sækja á varnarþingi þess embættismanns, sem svara má til sakar fyrir það í því máli.

Sérstakar stofnanir ríkis, bæjar-, sveitar- eða sýslufélaga, félaga eða einstakra manna, má sækja í þinghá, þar sem stofnunin er, án tillits til varnarþings stjórnenda eða eigenda.

76. gr.

Íslenska menn erlendis, er ekki verða þar sóttir, má sækja fyrir dómi í Reykjavík, nema þeir hafi heimili annarsstaðar á Íslandi.

77. gr.

Menn, búsetta erlendis, má sækja hér á landi vegna fjárskyldna við íslenska þegna, félög, stofnanir eða stjórnarvöld, í þinghá, þar sem þeir eru, þegar stefna eða sáttakæra er birt, eða þar sem þeir eiga eignir. Ef slíkur maður á eign víðar en í einni þinghá, má velja á milli þeirra.

78. gr.

Nú skal kröfu gera um dóm um réttindi yfir fasteign, innihald eða slit slíkra réttinda, eða um hluti skeytta við fasteign eða í, og skal það mál sækja í þinghá, þar sem fasteign liggur. Sameina má slíku máli kröfur, er af réttindum þessum eru risnar, enda þótt þær yrðu ekki einar sér sóttar á því varnarþingi.

Kröfur um greiðslu leigu eða afgangi, þar á meðal kúgildaleigu, eftir fasteign má sækja á varnarþingi fasteignar samkvæmt fyrri málsg. greinar þessarar.

79. gr.

Nú hefir maður haft á hendi reikningshald eða fjárvörzlu stöðu sinni samkvæmt fyrir opinberar stofnanir eða einstaka menn eða félög, og er þá rétt að sækja mál á hendur honum í þinghá, þar sem reikningshald eða fjárvarzla fór fram, út af þeim starfa hans.

80. gr.

Mál til efnda á eða til lausnar undan loforði eða fyrir rof eða vanefndir á loforði má sækja í þinghá, þar sem loforðið skyldi efna samkvæmt lögum, tilætlun aðilja eða eftir atvikum, að því er ætla má, hverju sinni, enda sé stefndur staddur þar í þinghá, þegar sáttakæra eða stefna er birt. Síðastnefnt skilyrði þarf þó ekki að vera fyrir hendi, ef sækja skal mál til efnda á loforði, er stefndur gaf, meðan hann dvaldist í þinghánni, og efna skyldi samkvæmt framan-skráðu áður hann færi þaðan.

81. gr.

Rétt er aðiljum að semja um meðferð máls fyrir dómi í hvaða lögsagnar-umdæmi og í hvaða þinghá sem er, enda hafi sá dómur vald til að dæma málið.

85 Nú á stefndur samrætta eða samkynja kröfu á hendur stefnanda, og getur
23. júní hann sótt hana á varnarþingi aðalsakar.

82. gr.

Mál til greiðslu á andvirði vöru eða vinnu, er maður hefir fengið eða þegið í fastri verzlun eða annari fastri starfstofu, enda sé það atvinna hins upprunalega skuldareiganda að láta slíka vöru eða vinnu í té, má sækja í þinghá, þar sem verzlunin eða starfstofan er.

Kröfur erlendra lánardrottna, þær er sækja mætti eftir þessari grein, ef þær væru innlendar, má sækja á varnarþingi þess, er kröfu fær til innheimtu, enda sé það atvinna hans að annast skuldaheimtur.

83. gr.

Nú má eða þarf að stefna fleirum mönnum en einum í sama máli, og má þá höfða það á varnarþingi einhvers þeirra.

84. gr.

Mál til skaðabóta, refsingar eða annarar fullnustu sakir réttarbrota utan samninga má sækja í þinghá, þar sem brot var framið, eða ef það var víðar framið, þá í einhverri þeirra.

85. gr.

Mál til kaupgreiðslu þeirra manna, er í 3. málsg. 3. tölul. 5. gr. segir, má sækja í þinghá, þar sem vinnan var af hendi leyst, eða í einhverri þeirra, ef víðar var unnið. Sjómenn samkvæmt sjómannalögum mega sækja mál til kaupgreiðslu á heimili skips.

86. gr.

Haldast skulu ákvæði um varnarþing í:

1. Skiptalögum, nr. 3 12. apríl 1878, 94. og 95. gr.
2. Siglingalögum, nr. 56 30. nóv. 1914, 15. gr.
3. Lögum um landamerki o. fl., nr. 41 28. nóv. 1919, 8. gr.
4. Lögum um hlutafélög, nr. 77 27. júní 1921, 20. gr., 26. gr. síðasta málsg. og 46. gr. 2. tölul.
5. Lögum um stofnun og slit hjúskapar, nr. 39 27. júní 1921, 88. sbr. 84. gr.
6. Lögum um gjaldþrotaskipti, nr. 25 14. júní 1929, 30. gr.

VIII. KAFLI

Um stefnur.

87. gr.

Aðili getur jafnan gefið út stefnu til héraðsdóms sjálfur, en fá verður hann áritun dómara á stefnu um stað og stund, er mál verði þingfest, nema það skuli

gert á fyrirfram ákveðnum stað og tíma. Gefa skal dómari út stefnu, ef aðili óskar þess. Ef aðili eða umboðsmaður hans er ólögfróður maður, sem ekki hefir atvinnu af málflutningsstörfum, þá getur hann krafizt þess, að dómari semji fyrir hann stefnu gegn endurgjaldi, er samsvari ritlaunum. Dómari skal benda aðilja á þá galla, er hann kann að sjá á málatilbúnaði og frávisun kunna að varða, áður en hann áritar eða útgefur stefnu, en aldrei má hann synja þessara aðgerða af þessum ástæðum, enda er hann óbundinn af áliti sínu um þessi efni, þegar hann skal dæma síðar um þau.

85

23. júní

88. gr.

Í stefnu skal greina nöfn aðilja, stöðu og heimili svo glögg, að ekki verði um villzt, málavöxtu í aðalatriðum, nema þeir hafi verið nægilega greindir í sáttakæru og til hennar sé vísað í stefnu, kröfur þær, sem gerðar eru, svo skýrt sem unnt er, svo sem upphæð í krónutali, skaðabætur ótiltekið eða eftir mati, vöxtu, ef því er að skipta, viðurkenningu á réttindum, lausn undan skyldu, refsingu fyrir orð, ómerking þeirra, málskostnað o. s. frv. Með framhaldsstefnu má auka við kröfur og laga þær, sbr. þó 48. gr. og 2. málsg. 70. gr. Loks skal greina í stefnu dómþing, stað og stund þess, og stefnufrest.

Rétt er, að aðili sæki dómþing óstefndur. Þeim einum, er krafa er á hendur gerð, þarf að stefna.

89. gr.

Í hreppi hverjum eða kaupstað skal héraðsdómari skipa að minnsta kosti tvo menn til að birta kvaðningar til sáttafunda, dómstefnur og aðrar tilkynningar, og tvo til vara, er gegni þeim starfa í forföllum hinna. Það er borgarskylda að gegna starfanum, enda er sú ein kvaðning til sáttafundar eða dóms lögmæt, er tveir stefnuvottar eða notarius publicus framkvæma, nema öðruvísi sé mælt í lögum. Dómsmálaráðuneytið lætur sérprenta ákvæði laga þessara um stefnubirtingar handa stefnuvottum.

90. gr.

Engan má skipa stefnuvott, nema hann sé 21 árs að aldri, hafi óflekkað mannorð og sé svo heill og hraustur, að hann megi rækja starfann.

91. gr.

Stefnuvottar skulu, áður en þeir taka til starfa, undirrita drengskaparheit um það, að þeir skuli rækja starfann með trúmennsku og samvirkusemi.

92. gr.

Þá er stefnuvottar hafa birt stefnu eða sáttakæru, eða aðra tilkynningu, skulu þeir rita á hana, eða blað, fest við hana, vottorð um það, hvar birting hafi farið fram, fyrir hverjum, hvenær (hvaða viku- og mánaðardag, klukkustund). Ennfremur er þeim rétt að votta um það, ef aðili tekur birtingu gilda. Þótt henni sé áfátt að einhverju leyti, svo sem ef hún er ekki birt á lögmæltum

85 stað eða tíma dags. Í vottorði þessu skulu þeir skirskota til stefnuvottaheits
23. júní síns, og taka það fram, að þeir staðfesti vottorðið með eiginhandar nöfnum sínum. Að lokum ber þeim að staðsetja og dagsetja vottorðið og rita síðan nöfn sín undir það.

Vottorðum stefnuvotta um framangreind atriði verður ekki hnekk, nema full sönnun komi á móti þeim.

93. gr.

Enginn er löghæfur til að birta stefnu eða aðra tilkynningu í sjálfs sín sök, ef hann er kvæntur eða giftur aðilja, skyldur honum eða mægður að feðgatali eða niðja eða í annan lið til hliðar.

94. gr.

Stefnu skal birta á virkum degi, nema birting þoli ekki bið, frá lokum níundu stundar til loka 21. stundar. Þó má birting löglega fara fram á öðrum tímum sólarhrings, ef það er nauðsynlegt til að ná skemmsta lögmaeltum fresti.

95. gr.

Birta má sáttakæru eða stefnu á lögheimili stefnds, skrifstofu hans eða vinnustofu. Nú á stefndur fleiri lögheimili en eitt, og er þá rétt að birta stefnu á öðru eða einhverju þeirra. Ef stefndur á hvergi lögheimili, má birta stefnu á dvalarstað hans. Ef hann hefir ekki heldur dvalarstað, er rétt að birting fari fram þar, sem hann er að hitta. Stefnu samkvæmt 80. gr. má birta í þinghá, þar sem mál má höfða og þar sem stefndur hefst við eða hafðist við.

Nú er ókunnugt, hvar birta skuli, eða birta skal óákveðnum mönnum, og skal þá stefna eða önnur tilkynning birt í auglýsingablaði landsstjórnarinnar.

Nú þarf að birta stefnu eða aðra tilkynningu ólöggráðum manni, og skal þá fara sem lögráðandi hans væri aðili, nema sjálfur eigi hann forræði á sakarefni.

Ef birta á stefnu eða aðra tilkynningu skrásettu eða skrásetningarskyldu firma eða félagi, þá telst rétt birt á hinu skrásetta heimili eða þar, sem það skyldi skrásett.

Ef birta þarf félagi annars eða stofnun, má birting fara fram í skrifstofu félags eða stofnunar eða heimili, skrifstofu eða vinnustofu formanns stjórnar þess eða hennar.

Stefnu eða aðrar tilkynningar til ríkisvaldsins eða ríkisstofnana má birta í skrifstofu, heimili eða vinnustofu þess, er svarar fyrir ríkisvaldið eða stofnunina, og ef fyrirvarsmenn eru fleiri en einn, er nóg að birta fyrir formanni þeirra, eða, ef allir þeirra eru jafnsettir í stjórn eða fyrirsvari, fyrir einhverjum þeirra.

Ef birta þarf stefnu eða tilkynningu fyrir hreppsnefnd, bæjarstjórn eða sýslunefnd eða einstökum nefndum í stjórnun þessum, er birting á heimili, skrifstofu eða vinnustofu formanns nægileg.

Ef skipstjóra er stefnt fyrir hönd útgerðar eða skips, má birta stefnu úti í skipinu. 85
23. júní

96. gr.

Birta skal stefnur og aðrar tilkynningar fyrir stefndum sjálfum, ef þess er kostur, enda verður máli aldrei vísað frá, ef birting hefir farið fram fyrir aðilja sjálfum, hvar sem birt hefir verið.

Ef birting fer fram á heimili manna, skal annars birta þeim, er til sama heimilis teljast, en ef ekki er þeirra kostur, þá skal birta sambýlisfólki hans eða þeim að lokum, er þar kunna að hittast. Samsvarandi er, ef birting fer fram á dvalarstað, skrifstofu, vinnustofu eða skipi.

Jafnan skal afhenda þeim, er stefna, sáttakæra eða önnur tilkynning er birt, eftirrit af því, sem birt er, á kostnað þess, er birta lætur.

Hver, sem tekur við eftirriti, er skyldur, að viðlagðri 10—200 króna sekt, að afhenda viðkomanda eftirrit, eða ef þess er ekki kostur, þeim, er líklegastur er til að fá honum það nægilega tímanlega.

97. gr.

Nú sækir maður sáttafund eða dómþing og krefst frávisunar vegna galla á birtingu sáttakæru eða stefnu, og skal þá ekki vísa máli frá, nema tvímælis orki, að hann sé sá maður, er stefna átti.

98. gr.

Nú verður mál dæmt, enda þótt stefndur hafi sér að vítalausu ekki fengið vitneskju um, að honum var stefnt í aðalmáli eða aukamáli í sambandi við það, eða ekki stefnt svo tímanlega, að hann mætti dómþing sækja, og er honum þá rétt að gera fyrir æðra dómi allar þær kröfur og koma fram öllum þeim vörn-um og gögnum leyfislaust, er honum myndi hafa verið rétt að hafa uppi fyrir hinum óæðra dómi, ef hann hefði átt þess kost.

99. gr.

Ef stefndur á heimili eða dvöl í þinghá, þar sem mál skal þingfesta, þá ber honum 1—6 sólarhringa frestur.

Nú á stefndur heimili eða dvöl utan þinghár, þar sem mál skal þingfesta, en þó innan takmarka sama sýslufélags, og skal stefnufrestur þá vera 1—2 vikur. Kaupstaðirnir Reykjavík og Hafnarfjörður eru í þessu sambandi taldir innan sama sýslufélags.

Nú á stefndur heimili eða dvalarstað hér á landi, en utan sýslufélags, þar sem mál skal þingfesta, og skal stefnufrestur þá vera 1—6 vikur.

Ef stefndur á heimili eða dvalarstað erlendis, skal stefnufrestur vera 1—3 mánuðir.

Nú er ókunnugt um heimilisfang stefnda eða dvalarstað, og fer þá um stefnufrest samkvæmt 3. og 4. málsg., eftir því sem við á.

85

23. júní

100. gr.

Ákvæði 99. gr. taka til allra einkamála í héraði, þar á meðal til vitnamála, matsmála og skoðunar og eiðsmála, nema sérstök undantekning sé gerð í lögum.

Ef stefna skal aðilja aðalmáls í meðalgöngumáli eða gagnsök, til vitnaleiðslu eða í matsmáli eða skoðunar, til þess þings, sem aðalmálið er flutt á, er nægilegt að birta stefnu samkvæmt 99. gr. fyrir aðilja sjálfum eða umboðsmanni hans 3 sólarhringum áður en aðalmálið skal fyrir tekið næst á eftir. En ef mál þessi skulu fara annarsstaðar fram, má birta aðilja eða umboðsmanni hans stefnu með þeim fyrirvara, sem þeim þeirra ber, er skemmstan fyrirvara má veita.

101. gr.

Innan takmarka 99. gr. ákveður dómari stefnufrest, þegar hann gefur út eða ritar á stefnu, ella aðili sjálfur. Ákvörðun dómara um stefnufrest verður ekki skotið til æðra dóms. Ef stefndur mætir, enda þótt stefnufrestur hafi verið settur eða verði of skammur, skal ekki vísa máli frá dómi.

102. gr.

Birtingar eða tilkynningar, er dómari lætur fram fara samkvæmt lögum þessum, getur hann framkvæmt með símskeyti eða einum stefnuvotti.

IX. KAFLI

Almennar reglur um málsmeðferð.

103. gr.

Mál er talið höfðað, þegar sáttakæra, þar sem mál er lagt til sáttamanna, hefir verið birt, en ella, þegar dómstefna hefir verið birt, eða ef verjandi mætir óstefndur, þegar sækjandi gerir kröfu fyrir sáttamönnum eða dómi um fyrir-töku máls og verjandi tjáir sig þeirri kröfu samþykkan.

104. gr.

Mál er þingfest með framlagningu stefnu í dóm, eða, þegar verjandi mætir óstefndur, með kröfu sækjanda um fyrirtöku máls og samþykki verjanda á þeirri kröfu, og með þar tilheyrandi bókun í þingbók.

Gagnkrafa til skuldajafnaðar er þingfest, þegar hún er gerð fyrir dómi.

Nú hefir krafa verið þingfest, og verður þá ekki krafizt dóms um hana í öðru máli, meðan henni hefir ekki verið vísað frá dómi. Ef dóms er krafizt um þannig þingfesta kröfu í öðru máli, skal vísa því frá dómi.

105. gr.

Sækjanda ber þegar eftir þingfestingu að leggja fram í dóm þau skjöl, er málalíbúnað hans varða, og þau, er hann byggir kröfur sínar annars á. Ef

verjandi mætir óstefndur, ber sækjanda þegar að leggja fram skriflegar kröfur og greinargerð málsatvika, nema þeim sé nægilega lýst í sáttakæru. 85

23. júní

Dómari getur veitt frest til framlagningar skjala og greinargerðar samkvæmt 1. málsg. ef aðiljar eru á frest sáttir, og ef hann telur sækjanda ekki verða krafinn framlagningar skjala eða greinargerðar þegar í stað eða dómari má ekki lengja þingið þess vegna að því sinni.

Úrskurði um fresti verður aðeins haggð með kæru samkvæmt ákvæðum 199. gr., enda hvílir þá aðalmálið á meðan, eftir því sem við á.

106. gr.

Þá er sækjandi hefir gert kröfur og lagt fram skjöl samkvæmt 105. gr., ber verjanda, nema hann fái frest samkvæmt 2. málsg. sömu greinar, að tjá sig um hverja einstaka af kröfum sækjanda, lýsa málavöxtum frá sínu sjónarmiði, leggja fram þau skjöl, er hann telur stöða sitt mál, og gera kröfur sínar.

Ef dómara ber að leita sátta í máli, gerir hann það venjulega þegar er verjandi hefir tjáð sig um málið samkvæmt 1. málsg., en rétt er þó að fresta sáttatilaun, ef dómari telur það heppilegt, enda getur hann tekið upp sáttatilaun síðar, svo og leitað sátta af nýju, þótt mál hafi fyrir sáttamenn komið, ef hann telur sáttatilaun vænlega til árangurs.

107. gr.

Nú samþykkir verjandi kröfur sækjanda í einu og öllu, en þó verður sáttar ekki auðið, og er þá málflutningi lokið.

108. gr.

Ef ekki verður af sátt, né heldur samþykkir verjandi kröfur sækjanda samkvæmt 107. gr., þá skal dómari ganga úr skugga um það, hvort nokkrir þeir gallar muni vera á málatilbúnaði eða hvort sakarefni muni vera svo vaxið, að varða muni frávisun án kröfu. Jafnframt innir dómari verjanda eftir því, ef honum finnst ástæða til, hvort hann hafi nokkuð út á málatilbúnað að setja, er varða kunni frávisun eftir kröfu hans. Ágreining um frávisunarkröfu sækja aðiljar og verja munnlega þegar í stað, nema dómari telji sérstaka ástæðu til að veita frest.

Ef mál skal sæta frávisun án kröfu, kveður dómari þegar upp frávisunardóm. Ef frávisunarkrafa kemur fram, kveður dómari upp úrskurð eða dóm um hana áður en tekið er til meðferðar máls að efni til framar en í 105. og 106. gr. segir, nema krafan byggist á ástæðum, er jafnframt varða efni máls og ekki þykja fram komnar nægar upplýsingar um málavöxtu að því leyti.

Nú hrindir dómari frávisunarkröfu með úrskurði sínum, og er hann þá ekki bundinn við þann úrskurð, þegar lúka skal dómi í málinu, ef nýjar upplýsingar hafa komið fram um þau atriði, er úrskurðuð voru. Synjunarúrskurði má þegar skjóta til æðra dóms eftir ákvæðum 199. gr., og hvílir þá málið á

85 meðan. Annarskostar verður slíkur úrskurði ekki haggð í æðra dómi, nema
23. júní vísa hefði átt máli frá héraðsdómi, þótt engin krafa hefði komið fram í þá átt.

Frávisunardómi verður og aðeins haggð með kæru eftir 199. gr.

Ef æðri dómur fellir synjunarúrskurð um frávisunarkröfu úr gildi, er málinu, eða þeim hluta þess, er dómsorð æðra dóms varðar, þar með lokið fyrir héraðsdómi. Nú fellir æðri dómur frávisunardóm að öllu leyti eða einhverju úr gildi, og skal héraðsdómari þá taka málið þegar upp af nýju, samkvæmt ákvæðum æðra dóms, í því ástandi, sem það var í, þegar hann tók það undir dóm, jafnskjótt sem aðili lætur honum úrlausn æðra dóms í té, enda tilkynni hann aðiljum stað og stund til endurupptökunar.

109. gr.

Nú hefir verjandi mótmælt kröfum sækjanda að einhverju leyti eða öllu, sbr. 106. gr., og eigi verður sátt eða máli vísað frá dómi, og skal dómari þá kveða á um það, hvort flytja skuli mál skriflega eða munnlega, en breyta má hann þeirri ákvörðun eftir að gagna hefir verið aflað, ef það virðist þá heppilegt. Ákvörðun dómara um þessi atriði má kæra til æðra dóms, og frestar kæra málaflutningi, en nota skal þó tímann, sem kæran tekur, til öflunar gagna samkvæmt 110. og 111. gr.

Mál skal munnlega flytja. Dómari getur þó leyft skriflegan málflutning:

1. Ef hann telur hættu á því, að það skýrist ekki nægilega með munnlegum málflutningi.
2. Ef annarhvor aðilja eða umboðsmenn þeirra óska skriflegs málflutnings og dómari telur þau tilmæli á rökum byggð.

110. gr.

Nú er mál skriflega flutt, og veitir dómari aðiljum þá fresti til að afla gagna eftir þörfum, þar á meðal skýrslna aðilja sjálfra, ef nauðsyn þykir til vera, enda skal málflutningur ekki hefjast fyrr en telja má öflun gagna lokið. Báðum aðiljum ber að nota sama frest jöfnum höndum, eftir því sem við verður komið, til öflunar gagna. Þó getur dómari veitt frest til að afla nýrra gagna eftir að öflun þeirra hefir verið talið lokið, og eftir að sókn og vörn er byrjuð, ef einhver atriði í þeim veita efni til þess, eða ef ekki hefir áður verið unnt að afla gagna þeirra, er nú þykir víst eða líklegt, að fram muni koma, eða þeirra hefir ekki orðið aflað vegna leiðbeiningaskorts af hálfu dómara. Aldrei má dómari veita fresti, nema nauðsyn beri til og líklegt sé til árangurs um upplýsingar varðandi málsatriði, enda hafi aðili ekki haft áður nægilega fresti í sama skyni. Staðhæfingar um málsatvik og mótmæli skulu jafnan koma fram jafnskjótt sem tilefni verður til. Annarskostar má ekki taka slíkar yfirlýsingar til greina, nema gagnaðili samþykki eða aðili virðist hafa þurft leiðbeiningar dómara, en ekki fengið hana. Eftir að öll gögn eru fram komin, má aðili tvisvar flytja sókn eða vörn, nema dómari sjái, að hann þurfi þess oftar vegna skorts

á leiðbeiningum. Um fresti til sóknar og varnar fer eftir framanskráðu, eftir því sem við á.

85

23. júní

111. gr.

Ef mál skal flytja munnlega, veitir dómari fyrst nauðsynlega fresti til að afla gagna samkvæmt fyrir mælum 110. gr. Aðilja ber að leggja fyrir dómara frumrit eða eftirrit þeirra gagna, er aflað hefir verið, svo fljótt sem verða má, áður en munnlegur málflutningur hefst. Ákveður dómari stað og stund til flutnings málsins, annaðhvort í því þinghaldi, er öflun gagna lýkur, eða síðar, enda tilkynni hann þá ákvörðun sína aðilja eða umboðsmanni hans með hæfilegum fyrirvara. Ákvörðun dómara um þetta atriði verður ekki skotið til æðra dóms.

112. gr.

Rétt er, að talað sé tvisvar af hálfu hvors (hvers) aðilja. Dómari getur leyft aðiljum sjálfum að gera athugasemd eftir að umboðsmaður hans hefir lokið málflutningi. Dómari stýrir umræðum og gætir þess, að ræðumaður haldi sér við efnið og að málflutningur verði sem gleggstur og sæmilegastur. Getur dómari svipt þann málfrelsi, er ekki lagar sig eftir áminningum hans.

113. gr.

Dómari má ekki fara út fyrir kröfur aðilja í dómum sínum né úrskurðum, nema um atriði sé að tefla, er hann skal taka til greina af sjálfsdáðum. Kröfum, sem ekki getur í stefnu, skal vísa frá dómi, nema tækifæri hafi verið til að koma þeim að með framhaldsstefnu eða gagnaðili samþykki framkomu þeirra. Samsvarandi er um hækkanir á kröfu eða aðrar breytingar gagnaðilja í óhag, sem ekki hafa heimild í stefnu. Ekki má dómari heldur byggja niðurstöðu sína á málsástæðum eða mótmælum, sem koma hefðu mátt fram, en hafa ekki gert það í meðferð málsins, sbr. 120. gr. Nú kemur málsástæða fram í skjali, en aðili hreyfir henni þó ekki sérstaklega í sókn eða vörn, og metur dómari það þá eftir atvikum hverju sinni, hvort slík málsástæða geti komið til greina. Með sama hætti metur dómari það, hvort þögn aðilja í sókn eða vörn við stæðhæfingu eða kröfu gagnaðilja skuli meta sem samþykki eða ekki.

114. gr.

Aðilum ber að gefa eftir föngum glöggar og greinilegar skýrslur og yfirlýsingar fyrir dómi. Dómara ber að fylgjast með málinu í öllum atriðum og spyrja aðilja eða umboðsmenn þeirra um hvert það atriði, er honum þykir óljóst og máli kann að skipta, á hvaða stigi máls sem er, og kosta kapps um, að yfirlýsingar þeirra og skýrslur verði nægilega glöggar. Í þessu skyni getur dómari kvatt aðilja fyrir dóm af sjálfsdáðum, ef aðili sætir lögsögu hans eða ef aðilja væri skylt, ef hann væri vitni í málinu, að koma fyrir dómara þess samkvæmt 124. gr., en annarskostar biður dómari þann héraðsdómara, er lögsögu hefir yfir aðilja, að kveðja hann fyrir sig til að gefa skýrslu um þau tiltekin málsatriði, sem þörf þykir vera, ef aðili vill ekki gefa skýrslu fyrir dómara málsins. Auk þess

85 23. júní er dómara skylt að leiðbeina hverjum ólöglerðum manni, sem ekki gerir sér atvinnu af málflutningsstörfum, bæði um formshlið máls og efnis, eftir því sem dómara virðist nauðsyn til bera. Dómari getur beint því til aðilja, að afla gagna um tiltekin málsatriði, eftir því sem honum þykir nauðsyn vera, til skýringar máli.

115. gr.

Dómara þeim, er með málið fer, er skylt að taka við skýrslu hvers þess aðilja, er óskar að gefa skýrslu fyrir dómi um málavöxtu, nema skýrslan sé sýnilega þarflaus eða þýðingarlaus. Undir sama skilorði hvílir sama skylda á dómara, sem lögsögu á yfir aðilja, ef dómari málsins á ekki lögsögu yfir honum.

Eftir kröfu aðilja, og undir sama skilorði sem í 1. málsg. segir, skal dómari kalla gagnaðilja sjálfan fyrir dóm, eða ef hann sætir ekki lögsögu hans, biðja þann dómara, er hana hefir, að gera það, til að gefa skýrslu um málsatriði eða að skýra nánar framkomin ummæli.

Nú gefur aðili skýrslu fyrir dómi, og getur þá bæði dómari og gagnaðili beint til hans spurningum, enda sker dómari úr um ágreining varðandi skyldu hans til að svara. Einnig er þeim aðilja, er skýrslu gefur samkvæmt 1. eða 2. málsg., heimilt að beina spurningum í sama þinghaldi til gagnaðilja síns eða umboðsmanns hans um hvert það málsatriði, er honum virðist þurfa skýringar við, og með sama skilorði sem í 1. málsg. segir.

Dómari stýrir skýrslugjöfum aðilja í hvívetna.

Dómari tilkynnir aðiljum hverju sinni og eftir því, sem við á, hvar og hvenær þeir skuli koma fyrir dóm samkvæmt ákvæðum greinar þessarar.

Ef aðili er forfallaður eða tími eða kostnaður sparast við það, getur dómari ákveðið, að aðili gefi skýrslu á heimili sínu eða dvalarstað.

Sem aðili er eftir þessari grein skoðaður lögráðandi ólögráða manns, forstjóri fyrirtækis, félags eða stofnunar og fyrirsvarsmenn opinberra hagsmuna.

116. gr.

Nú fullnægir aðili ekki ákvæðum 105., 106., 114. eða 115. gr., og getur dómari þá, eftir að hann hefir árangurslaust bent honum á það, er ábótavant þykir, vísað máli frá dómi, eða skýrt þögn aðilja, ófullnægjandi svör eða vanrækslu á að koma fyrir dóm á þann hátt, sem gagnaðilja er hagfelldast, svo og lagt skýrslur hans til grundvallar málsúrslitum, eftir því sem við á og samrímamlegt er því, sem fram er komið að öðru leyti í málinu.

117. gr.

Nú eru rekin fyrir sama dómi fleiri mál en eitt út af sama réttarsambandi milli sömu eða annara aðilja að nokkru eða öllu, og getur dómari þá ákveðið, að þau skuli sameina og flytja í einu lagi, ef honum virðist það horfa til skýringarauka eða annars hagræðis. Undir sama skilorði getur dómari ákveðið, að kröfur, sem sóttar eru í einu máli, skuli skildar að og fluttar hvor (eða hver) í máli sér, ef þær eru ekki af sömu rót runnar.

Dómari getur frestað máli af sjálfsdáðum, ef hann fær grun um það, að refsivert athæfi hafi verið framið, sem opinbert mál hefir verið höfðað eða opinber rannsókn verið hafin út af, og telja má, að úrslit þess máls eða rannsóknar skipti verulegu máli um úrslit einkamálsins, þar til séð er fyrir enda opinbera málsins eða rannsóknarinnar. Með sama hætti má fresta máli, ef annað einkamál hefir verið höfðað út af efni, er varðar verulegu um úrslit þess, eða það efni hefir verið réttilega lagt til úrlausnar stjórnarvalda, unz úrlausn þess efnis er fengin.

85
23. júní

118. gr.

Ef sækjandi mætir ekki fyrir dómi, er mál hans skal þingfesta, er mála-tilbúnaður hans ónýtur. Ef sækjandi mætir ekki, er þing skal síðar heyja um mál hans, þá skal hefja það. Auk málskostnaðar til verjanda, ef hann hefir komið fyrir dóm, getur dómari úrskurðað sækjanda að greiða ferðakostnað sinn, ef því er að skipta.

Ef verjandi mætir ekki, þegar mál er þingfest, skal mál jafnan flytja skriflega og dæma það eftir kröfum sækjanda og málsútlistun, að því leyti, sem samrímanlegt er framkomnum skilríkjum, nema gallar séu á málatilbúnaði, er frávisun varða, eða sakarefni það má ekki sæta úrlausn dómsins. Nú sækir verjandi ekki þing síðar, er mál skal fyrir tekið, og skal það þá skriflega flutt, þótt munnlegur málflutningur hafi verið ákveðinn. Að því leyti sem nauðsynlegt kann að vera til að hnekkja því, sem fram kann að hafa komið af hálfu verjanda, getur sækjandi þá fengið frest til að afla gagna eða flytja sókn. Dæma skal það mál eftir framkomnum kröfum, skilríkjum og sókn sækjanda og með til-
liti til þess, sem fram kann að hafa komið af hálfu verjanda.

Nú er dómara kunnugt, að aðili mætir ekki vegna forfalla, og frestar dómari þá máli, enda tilkynnir hann þá aðiljum, hvar og hvenær það verði næst fyrir tekið til þingfestingar eða framhaldsaðgerða. Nú hefir aðili, sem ekki hefir mætt í máli sínu, annars haft forföll, og getur hann þá snúið sér til dómara með sönnun fyrir þeim og skriflegri beiðni um endurupptöku máls, enda sé ekki þegar kveðinn upp dómur í því. Tekur dómari þá mál upp af nýju frá því, er aðili mætti síðast í því, eða frá því, er það skyldi þingfesta, ef sækjandi hefir þá ekki mætt, og tilkynnir aðiljum stað og stund þinghaldsins.

Forföll í þessu sambandi teljast atvik þau, er í 9. gr. segir, þannig að þau taka til aðilja, ef hann fer sjálfur með mál sitt, en ella til umboðsmanns hans, enda hafi hvorugur átt þess kost að senda annan í stað sinn eða tilkynna dómara forföll sín með öðrum hætti.

Ákvæði greinar þessarar taka og til gagnsaka, meðalgöngusaka og einstakra aukadómsathafna, er í sambandi standa við aðalmálið, eftir því sem við á.

119. gr.

Hefja skal mál:

1. Ef verjandi leggur fram í dómi fulla greiðslu þess, sem hann er krafinn um í málinu, þar á meðal þess málskostnaðar, sem dómari ákveður.

- 85 2. Ef sækjandi mætir ekki samkvæmt 1. málsgrein 2. máls. 118. gr.
 23. júní 3. Ef aðiljar verða á það sáttir.
 4. Ef verjandi mætir ekki, en sækjandi krefst þess, að mál verði hafið.
 5. Ef sækjandi krefst þess, enda þótt verjandi mótmæli því, ef hann hefir krafizt frávisunar, eða dómari hefir tjáð sækjanda samkvæmt 1. málsg. 108. gr., að máli muni verða vísað frá dómi.
 Dómari getur hafið mál:
 1. Ef sækjandi greiðir ekki lögmælt gjöld samkvæmt kröfu dómara. Samsvarandi gildir um aukamál, svo sem vitnaleiðslur, eftir því sem við á.
 2. Ef sækjandi hegðar sér svo ósæmilega fyrir dómi, að mál verður ekki sæmilega flutt.
 Ákvörðun um hafningu máls sætir kæru samkvæmt 199. gr.

120. gr.

Nú verður dómari þess var eftir dómtöku máls, að verulega brestur á skýrleik í yfirlýsingum aðilja eða upplýsingar um málavöxtu að öðru leyti, og skal hann þá, ef bresturinn virðist stafa af því, að ákvæða 114. eða 115. gr. hefir ekki verið nægilega gætt, kveðja aðilja fyrir dóm og beina þeim spurningum til þeirra, er hann telur svars þurfa við, og ef því er að skipta, benda þeim á nauðsyn á öflun nýrra gagna. Ef aðili fellst á að afla nýrra gagna eða fresta er þörf til að útvega nýjar skýringar að öðru leyti, frestar dómari málinu í því skyni. Að því loknu getur dómari veitt aðiljum kost á að sækja mál og verja af nýju.

Ef málsskjöl glatast í vörzlum dómara eftir dómtöku, kveður hann aðilja fyrir sig, ef nauðsyn þykir til, til þess að endurflytja mál, eftir því sem kostur verður.

X. KAFLI

Um sönnun og sönnunargögn.

121. gr.

Dómari sker úr því í dómi eða úrskurði, er kann að þurfa að kveða upp um einstök atriði, hvor aðilja skuli bera halla af skorti á sönnun fyrir staðhæfingu um málsatvik, sem nægilega er mótmælt og ekki er alkunnugt á þeim stað og tíma, um venjur, erlendar réttarreglur og annað, er sanna þarf.

122. gr.

Dómari sker úr því eftir mati á öllu því, sem fram hefir komið um atriði þau, er í 121. gr. segir, hvort staðhæfing um þau skuli talin rétt eða ekki, nema einstök fyrirmæli laga bindi hann sérstaklega um mat í þessum efnum.

123. gr.

Yfirlýsing aðilja, er felur í sér ráðstöfun á sakarefni, bindur hann eftir reglum um gildi loforða.

Skýrsla aðilja fyrir dómi um málsatvik, sem honum er kunnugt um af 85
eigin raun og af fullum skilningi gefin, skal að jafnaði lögð til grundvallar um 23. júní
það atvik, ef hún er í aðalatriðum þeim aðilja óhagstæð, enda sé ekkert fram
komið, er hnekki henni eða veiki hana verulega. Ef slík skýrsla er aðilja að
sumu leyti í óhag, en að öðru leyti í hag, metur dómari það eftir atvikum hverju
sinni, hvort hana skuli taka til greina að öllu, einhverju eða engu leyti. Sönnun-
argildi skýrslu aðilja utan réttar metur dómari með sama hætti.

124. gr.

Hverjum 15 ára gömlum manni, karli sem konu, sem hér á landi er og
eigi er aðili máls eða fyrirsvarsmaður samkvæmt 7. málsgrein 115. gr., er skylt
að koma fyrir dóm á varnarþingi sínu samkvæmt 73. gr., eða utan þess, ef ekki
er yfir 70 kílómetra veg á landi að fara, eða 30 kílómetra á sjó, enda séu þá
reglulega fastar og tíðar áætlunarferðir milli þingstaðar og heimilis vitnis, eða
samanlagt 70 kílómetra leið á sjó og landi, og svara munnlega spurningum,
sem til hans er beint um málsatvik, eftir beztu getu, og draga ekkert undan,
sem hann getur frá skýrt þeim til skýringar, enda hafi honum verið löglega
stefnt eða komi hann óstefndur fyrir dóm.

Nú má vitni ekki koma á þingstað vegna forfalla samkvæmt 9. gr., og má
þá vitnaleiðsla fara fram annarsstaðar, þar sem kostur er að taka skýrslu af
vitninu.

Ef þess er krafizt, getur dómari vitnamáls úrskurðað vitni skylt að hafa
með sér og leggja fram eða sýna skjöl eða aðra hluti, eða athuga bækur sínar
og skjöl eða aðra muni og gera útdrátt úr þeim til upplýsingar um málsatvik.

125. gr.

Rétt er vitni að skorast undan að gefa skýrslu að öllu leyti eða einhverju eða
að staðfesta skýrslu sína:

1. Ef aðili er, eða hefir verið, maki þess, er unnusti þess eða unnusta, skyldur
því að feðgatali eða niðja, stjúpforeldri eða stjúp barn, tengdforeldri eða
tengdabarn, systkini þess, kjörforeldri eða kjörbarn. Sama undanþágurétt
getur dómari veitt fösturforeldri og fösturbarni, eftir því hversu náið sam-
bandið má telja hverju sinni.

Undanþáguréttur samkvæmt framansögðu gildir þó ekki, ef óhjákvæmi-
legt reynist að leiða vitnið til skýringar málsatviki, er verulegu máli skiptir,
og eigi hefir verið eftir eðli málsins unnt að tryggja sönnun fyrir því með
öðrum hætti.

2. Ef svar við spurningu fyrirsjáanlega veldur vitni sjálfu eða venzlamönnum
þess samkvæmt 1. tölul. verulegu fjárhagstjóni eða alvarlegu óhagræði eða
siðferðislegum hnekki. Vitni er þó skylt að svara spurningu um hug þess til
aðilja eða um hegðun sína undanfarið, að því leyti sem nauðsynlegt kann
að vera að fá upplýsingar um slíkt vegna sönnunargildis vitnisburðar þess.

Undanþáguréttur samkvæmt 1. og 2. tölulið gildir ekki:

85

23. júní

- a. Ef vitni hefir verið vottur að samningagerð eða loforði samkvæmt tilkvaðningu viðkomanda, og er nú krafið skýrslu um þau efni.
- b. Ef vitni er krafið upplýsinga um fæðingu, hjúskap eða andlát áðurnefndra venzlamanna sinna, eða um athafnir sínar eða þeirra varðandi þau fjármál þeirra, er á venzlunum byggjast.
3. Ef spurning er óákveðin eða óljós eða svar við henni er sýnilega þýðingarlaust fyrir málið.
4. Embættis- og sýslunarmönnum er óskýlt að koma fyrir dóm til að vitna um atvik, er gerzt hafa í embætti þeirra eða sýslun og upplýsa má með vottorði úr embættisbók eða öðru opinberu skjali.

Dómara ber að vekja athygli vitnis á undanþágurétti þess áður en yfirheyrsla hefst, eða um leið og spurningu á að leggja fyrir það, sem því kann að vera óskýlt að svara.

126. gr.

Vitni er óheimilt, nema sá leyfi, sem með á, að svara spurningum um atriði:

1. Ef það hefir komizt að vitneskju um það í embætti sínu eða sýslan og það á vegna hagsmuna almennings eða ríkisins að fara leynt.
2. Ef það varðar öryggi ríkisins inn á við eða út á við eða utanríkismál, er leynt skal fara.
3. Ef embættismaður eða sýslunar hefir komizt að högum eða athöfnum einstakra manna í embætti sínu eða sýslan, og hann skal lögum samkvæmt eða eðli málsins varðveita þagnarskyldu um það.
4. Ef vitni hefir í þjónustu einstaklings, fyrirtækis eða stofnunar komizt samkvæmt stöðu sinni að leyndarmáli um kaupsýslu, uppgötvanir eða önnur slík verk vinnuveitanda síns.
5. Sá, er ber ábyrgð á innihaldi prentaðs rits eða blaðs að lögum, má ekki skýra frá því fyrir dómi, hver sé höfundur að riti, grein eða frásögn, sem í riti eða blaði hefir birzt, án þess að höfundur væri nægilega nafngreindur. Ef hagsmunir ríkis eða almennings heimta það, skal vitni þó gefa skýrslu um atriði þau, er í 3.—5. tölul. greinir.

127. gr.

Bannað er að láta vitni staðfesta skýrslu sína fyrir dómi:

1. Ef það hefir ekki náð 15 ára aldri.
2. Ef því er svo vitsmuna vant, að það beri ekki skyn á helgi eða þýðingu staðfestingarinnar, að því er ætla má eða vitað er.
3. Ef það er undir opinberri rannsókn eða ákæru fyrir visvitandi rangan framburð fyrir dómi, staðfestan eða óstaðfestan, eða hefir þolað refsidóm fyrir slík brot.

Dómari getur synjað að láta vitni staðfesta framburð sinn fyrir dómi:

1. Ef það hefir reynzt óstöðugt í framburði sínum eða er svo riðið við málið eða aðilja, eða málið skiptir að öðru leyti venzlamenn þess svo verulega

sem í 2. tölul. 125. gr., sbr. 1. tölul., segir, að staðfestingu má telja varhuga- 85
verða.

23. júní

2. Ef ráða má af undanfarinni hegðun þess, að það muni ekki virða helgi eða þýðingu staðfestingarinnar nægilega.

128. gr.

Þeim, sem undanþágu krefst samkvæmt 125. gr., ber við heimildarskorti eftir 126. gr. eða andmælir staðfestingu eftir 127. gr., ber að leiða sönnur að staðreyndum þeim, er máli skipta í því sambandi, nema þær séu alkunnar eða dómari sjái, að þær séu á rökum byggðar. Dómari getur og leyft vitni að staðfesta sögusögn sína um slíkar staðreyndir fyrir dómi, svo og þeim aðilja eða tilkvöddum þriðja manni, er heimildarbrest samkv. 126. gr. eða vanhæfi til staðfestingar samkvæmt 127. gr. staðhæfa.

Dómari vitnamáls úrskurðar þau atriði, er í 125.—128. gr. segir, og hvað annað, er varðar vitnamálið sjálft.

Yfirlýsing fyrir vitnadómara um, að úrskurður verði borinn undir æðra dóm, frestar framkvæmd úrskurðar.

Úrskurði verður einungis haggð með kæru samkvæmt 199. gr.

129. gr.

Dómari aðalmálsins metur öll atriði varðandi sönnunargildi vitnisburðar, og á hann í því sambandi að athuga alla aðstöðu vitnis til aðilja, hagsmuni vitnis eða venzlamanna þess af málsúrslitum, undanfarna hegðun vitnis, andlegan og líkamlegan þroska þess, áreiðanleik skynjana þess á málsatviki, minni þess, ástand þess og hegðun, þegar vitnaleiðsla fór fram, öruggleika þess og skýrleik í svörum, samræmi í frásögnum o. s. frv.

Nú gefa tvö eða fleiri óaðfinnanleg vitni samhljóða skýrslu í öllu verulegu um sömu staðreynd, er þau hafa samtímis skynjað, og skal þá að jafnaði telja fram koma fulla sönnun um þá staðreynd, enda komi ekkert fram í málinu, er verulega veiki skýrsluna.

130. gr.

Í stefnu til vitnis skal greina nöfn aðilja samkvæmt 88. gr. og nöfn vitna með sama hætti, stað og stund þinghalds, og kalla vitnið til að koma fyrir dóm, að viðlagðri lögmaeltri refsingu, ef vitnaskyldunni verður ekki fullnægt.

Ekki þarf að stefna vitnum, er áður hafa gefið skýrslu í því máli, og ekki þarf heldur að stefna þriðja manni, þótt nafn hans kynni að verða nefnt í yfirheyrslu eða bókun.

Nú mætir vitni ekki, og getur dómari þá bókað í þingbók ákvörðun sína um, að það skuli koma fyrir dóm á ákveðnum stað og stundu, að viðlagðri refsingu lögum samkvæmt, og getur aðili síðan látið birta vitni eftirrit af slíkri ákvörðun í stað venjulegrar stefnu.

131. gr.

Ef vitni kemur fyrir dóm, en getur ekki fullnægt vitnaskyldu sinni sakir ástands síns þá, t. d. vegna ölvunar, geðshræringar o. s. frv., þá getur dómari frestað vitnaleiðslu að því leyti, svo og gert þær ráðstafanir til meðferðar á vitninu, sem kunna að vera nauðsynlegar eða heppilegar til tryggingar því, að það geti innt af hendi skyldu sína næst, er það verður kvatt til þess.

Nú fullnægir vitni ekki vitnaskyldu sinni, og varðar það hverju sinni 10—100 króna sektum til vitnastefnanda, ef hann krefst þess, eða allt að 6 mánaða fangelsi, ef brot er ítrekað í sama máli. Vitni getur kært refsíðurskurð út af fyrir sig eða í sambandi við úrskurð um vitnaskyldu sína samkvæmt 199. gr. Sá hluti refsingar, sem vitni hefir ekki tekið út, þegar það fullnægir vitnaskyldu sinni, fellur niður.

Nú sannar vitni, er úrskurðuð hefir verið refsing samkvæmt 2. málsgr., forföll sín eða upplýsir, að það hafi ekki fengið fullnægjandi vitneskju um kvaðningu þess fyrir dóm nægilega snemma, og fellir vitnadómari þá refsíðurskurð úr gildi. Ef vitni ber þessi atriði upp, er fullnægja skal refsíðurskurði, skal fresta því máli og bera athugasemdir vitnis undir vitnadómara, er úrskurðar svo, að vitni til kvöddu, hvort úrskurður skuli standa eða falla úr gildi. Þann úrskurð má kæra samkvæmt 199. gr.

132. gr.

Vitnamál er þingfest með framlagningu vitnastefnu eða, ef vitni mætir óstefnt, með kröfu um vitnaleiðslu og samþykki viðkomanda á henni, ásamt þar tilheyrandi bókun í þingbók.

133. gr.

Þegar vitni kemur fyrir dóm, skal dómari áminna það alvarlega um að svara spurningum eftir beztu vitund og gefa þær sannar og réttar upplýsingar um málsatvik að öðru leyti, er það getur, og tjáir hann því, að það skuli vera við því búið að staðfesta skýrslu sína fyrir dómi með eiði eða drengskaparheiti.

Vitni skal, áður en yfirheyrsla um málsatvik hefst, skýra dómara frá nafni sínu, aldri, stöðu, heimili eða dvalarstað. Þá eða síðar skal vitni einnig skýra dómara frá öðru því, er honum kann að þykja ástæða til að spyrja það um varðandi hagi þess, og máli kann að skipta um vitnaskyldu þess, heimild til að vitna, hæfileika þess til að staðfesta framburð sinn og um sönnunargildi hans. Vitnastefnandi leggur venjulega í upphafi fram skriflegar spurningar til vitnis, en þegar þær eru afgreiddar, getur hann látið spyrja vitni um sérhvað annað, er máli skiptir, eftir munnlegum eða skriflegum framhaldsspurningum. Vitnastefndur getur, bæði í sambandi við vitnaspurningar vitnastefnanda, eftir því sem dómara þykir hentugt, og síðar, hvort sem hann hefir stefnt vitni eða ekki, og hvort sem vitnastefnandi neytir réttar síns til að spyrja vitni eða ekki, látið spyrja það um allt það, er hann hyggur máli skipta.

Dómari leggur spurningar fyrir vitni, lagar þær til og skýrir eftir þörfum.

Óákveðnar, tvíraðar, veiðandi, ósæmilegar eða sýnilega þýðingarlausar spurn- 85
ingar má ekki leggja fyrir vitni. Dómari getur einnig af sjálfsdáðum beint 23. júní
spurningum til vitnis um hvert það atriði, er hann telur þurfa frekari skýringar.
Hann tekur við svörum vitnis, skýrir þau fyrir því og bókar þau, þannig að
efni þeirra komi skýrt og rétt fram.

Dómari leyfir aðiljum eða umboðsmönnum þeirra sjálfum að spyrja
vitni, ef hentugt þykir, en stjórnar skal hann þá vitnaleiðslu sem annars, að því
leyti sem þörf ber til, enda getur hann hvenær sem er algerlega tekið hana í
sinar hendur með venjulegum hætti.

Spyrja má aðeins eitt vitni í senn. Dómari skal, ef aðili óskar þess eða hon-
um þykir það hentugt, láta önnur vitni fara út úr þingsalnum, meðan á yfir-
heyrslu hvers einstaks vitnis stendur.

Þegar yfirheyrslu tveggja eða fleiri vitna er lokið, en áður en staðfesting
fer fram, getur dómari kvatt þau, tvö eða fleiri, vitni fyrir dóm saman, borið
saman skýrslur þeirra, ef og að því leyti sem þær virðast ósamhljóða, vakið
athygli vitnanna á ósamræminu og reynt að fá samræmi milli þeirra.

Ef spurning vitnis er svo löguð, að svar við henni varðar einkahagi vitnis
eða annara, getur dómari látið vitni svara henni skriflega og bókað síðan svar-
ið, enda sannfæri vitnið sig um, að svarið sé rétt bókað, án þess að það sé lesið
upp fyrir því. Ákvörðun dómara eftir þessari málsgrein verður ekki skotið
til æðra dóms.

134. gr.

Dómari les upp svör vitna við spurningum jafnskjótt sem þau hafa verið
bókuð, eftir ósk viðkomenda eða eftir því, sem honum þykir hentugt. Þegar
yfirheyrslu er lokið, les dómari, ef óskað er eða honum þykir þess þörf, með
sama hætti upp bókanir á svörum vitnis í heild, enda skal gera þær leiðrét-
tingar og viðauka við bókanir, sem dómari telur, að gefnu tilefni, þurfa til þess
að framburður vitnis komi sem gleggst og réttast fram.

Aðili getur jafnan krafizt staðfestingar á vitnisburði, með þeim undan-
tekningum, sem í 127. gr. segir. Áður en vitni staðfestir skýrslu sína, brýnir
dómari fyrir því, eftir því sem við á, þýðingu og helgi staðfestingarinnar, bæði
fyrir úrslit málsins og fyrir vitnið sjálft, bæði lagalega og siðferðislega.

Staðfesting fer fram með tvennum hætti:

1. Ef vitni er í viðurkenndu trúfélagi hér á landi og lýsir sig, að gefnu tilefni
fyrir dómara, trúa á guð, þá skal það lyfta upp hægri hendi sinni og hafa
upp eftir dómara þessi orð: Ég sver það og vitna til guðs míns, að ég hefi
sagt salt eitt og ekkert undan dregið.
2. Ef ekki er svo ástatt um vitni sem í 1. tölul. segir, staðfestir það skýrslu
sína með þeim hætti, að það lyftir upp hægri hendi sinni og hefir upp eftir
dómara þessi orð: Ég lýsi því yfir og legg þar við drengskap minn og heið-
ur, að ég hefi sagt eitt sagt og ekkert undan dregið.

Eiður og drengskaparheit hafa í hvívetna sömu þýðingu að lögum.

135. gr.

Þá er vitni hefir innt vitnaskyldu sína af hendi, þar með talin árangurslaus þingsókn sakir fjarvistar aðilja frá dómi, skal dómari þegar í því þinghaldi ákveða vitni þóknun, ef það krefst þess, og skal þá ákvörðun bóka. Sá, er vitnaleiðslu hefir krafizt, greiðir einn þóknun um sinn, en ef báðir aðiljar hafa krafizt hennar eða báðir haft hennar not, getur dómari þó ákveðið greiðslu á hendur þeim, öðrum fyrir báða og báðum fyrir annan. Úrskurði um vitnaþóknun má fullnægja með aðför. Þóknun er kræf jafnskjótt sem úrskurður er upp kveðinn.

Vitni bera 50 aurar til 1 króna fyrir hverja klukkustund, er það missir af starfi vegna þingsóknar, þó ekki yfir 10 krónur um sólarhring, og endurgjald fyrir óhjákvæmilegan ferðakostnað eftir 124. gr., ef því er að skipta.

Úrskurði um vitnaþóknun verður aðeins haggð með kæru eftir 199. gr.

136. gr.

Skoðunar- og matsgerðir, lýsingar á hlutum og aðrar rannsóknargerðir eru hér eftir nefndar einu nafni matsgerðir eða mat og þar tilheyrandi athafnir að meta.

Dómari framkvæmir almennt sjálfur þær matsgerðir, sem aðeins útheimta almenna menntun eða lagabekkingu, enda verði það, er meta skal, fært fram í dómi fyrir dómara aðalmálsins. Ef meta skal hlut í dómi, getur dómari kvatt þingvotta þar til og látið þá staðfesta mat sitt þegar á staðnum.

137. gr.

Nú má matsgerð ekki fara fram samkvæmt 136. gr., og kveður dómari þá matsmenn, venjulega tvo, til að framkvæma hana.

Allar matsgerðir, sem dómari framkvæmir ekki sjálfur, skulu fara fram áður en mál er endanlega tekið til dóms.

138. gr.

Ef opinber embættismaður eða sýslunar er eitt skipti fyrir öll skipaður til að framkvæma matsgerðir fyrir almenning í embættisnafni, getur aðili snúið sér beint til hans, ef honum er skylt að framkvæma matið eða hann er fús til þess án dómkvaðningar, enda liggi það í verkahring hans. Annarskostar þarf dómkvaðningu.

139. gr.

Þann einn má dómkveðja til matsgerðar, sem að öllu leyti er óaðfinnanlegt vitni í því máli um það atriði, er meta skal, og hefir nauðsynlega kunnáttu til að inna starfann af hendi, eða þá kunnáttu, sem beztrar er kostur, eftir því sem á stendur. Enginn, sem kunnáttuskilyrðinu fullnægir að skoðun matsdómara og skylt er að bera vitni um matsatriði, getur skorazt undan að taka við kvaðningu dómara til matsgerðar. Skylt er manni að framkvæma matsgerð utan þeirrar þinghár, sem hann á heimili eða dvalarstað í.

Dómari aðalmálsins getur nefnt matsmenn utan lögsagnarumdæmis síns, 85
 en rétt er honum, ef hentugra þykir, að biðja viðkomandi héraðsdómara að 23. júní
 dómkveðja matsmann í sínu lögsagnarumdæmi, enda sendi hann honum bréflaga beiðni um það með fullnægjandi greinargerð um, hvað meta skuli og hverjir aðiljar séu.

Matsdómari gerir aðiljum viðvart áður dómkvaðning fari fram, ef þess er þörf. Rétt er að kveðja matsmenn, ef annarhvor aðilja mætur. Ef aðiljar koma sér saman um matsmann, skal dómkveðja hann, nema sérstakar ástæður mæli því í gegn.

Í kvaðningu skal skýrt greina, hvað meta skal og hvenær mati skuli lokið. En lengja má matsdómari frest, ef nauðsyn þykir. Svo skal taka fram í dómkvaðningu, að matsmenn skuli vinna verk sitt eftir beztu vitund og að þeir skuli semja skriflega skýrslu, er þeir megi vera búnir til að staðfesta fyrir dómi.

140. gr.

Matsbeiðandi tilkynnir matsmönnum dómkvaðningu, en þeir skulu, svo fljótt sem unnt er, tilkynna aðiljum eða umboðsmönnum þeirra, hvar og hvenær matsgerð skuli fara fram. Bæði aðiljum og dómara ber að veita matsmönnum leiðbeiningar eftir föngum um matsatriði. Matsmenn framkvæma starfa sinn allt að einu, þótt aðiljar hafi ekki mætt, nema upplýsingar vanti, sem þeir hefðu mátt veita.

Matsgerð skal fá þeim aðilja í hendur, sem hennar beiddist, eða öðrum-hvorum aðilja, ef báðir hafa beiðzt hennar. Aðili getur krafizt staðfestingar á matsgerð fyrir matsdómara. Um staðfestingu fer eftir 130.—134. gr., eftir því sem við á.

Matsgerð eftir 138. gr. þarf þó ekki að staðfesta, nema dómari sjái sérstaka ástæðu til að leita nánari skýringa um matsatriði.

141. gr.

Ef matsmaður deyr, forfallast eða reynist óhæfur til starfans, nefnir dómari mann í stað hans. Ef matsmaður vanrækir starfann, má og nefna nýjan matsmann.

Nú vanrækir matsmaður starfann, og getur matsdómari þá, að þeim manni til kvöddum, úrskurðað honum, að viðlögðum dagsektum til matsbeiðanda, að byrja á starfinu og lúka því innan ákveðins tíma. Ef miklar sakir eru, getur dómari og úrskurðað matsmanni allt að 6 mánaða fangelsi vegna vanrækslu hans. Ákvæði 131. gr. um afplánun refsingar eiga og við matsmenn, eftir því sem við á.

Matsmenn eiga heimtingu á endurgjaldi fyrir ferðakostnað með sama hætti sem vitni og fyrir verk sitt eftir reikningi, sem matsdómari úrskurðar, ef ágrein-ingur verður. Rétt er matsmönnum að krefjast tryggingar, sem matsdómari ákveður, ef með þarf, fyrir ferðakostnaði og verkkaupi, áður en þeir taka til

85 starfa. Úrskurði um endurgjald og tryggingu má kæra eftir 199. gr., en ekki 23. júní frestar sú kæra störfum matsmanna.

142. gr.

Matsgerð samkvæmt 138. gr. verður venjulega ekki hnekkt með yfirmati. Annarskostar getur aðili krafizt yfirmats, bæði áður en og eftir að staðfesting matsgerðar hefir farið fram. Yfirmatsmenn skulu venjulega vera tvöfalt fleiri en matsmenn. Um hæfileika þeirra, dómkvaðningu, framkvæmd starfans, staðfesting matsgerðar og annað fer eftir ákvæðum 139.—141. gr., eftir því sem við á. Ekki þarf að kveðja matsmenn til yfirmats eða staðfestingar þess.

143. gr.

Matsdómari úrskurðar öll atriði varðandi hæfileika og dómkvaðningu matsmanna og yfirmatsmanna og annað, sem snertir sjálft matsmálið, þar á meðal, hvort það hafi verið metið, er meta skyldi samkvæmt dómkvaðningu, ef úrlausn þess er nauðsynleg vegna kröfu um endurmat eða endurskoðun matsgerðar. Úrskurði, þar sem dómari synjar að nefna ákveðinn matsmann eða leysir hann frá starfanum, verður ekki skotið til æðra dóms. Öðrum úrskurðum matsdómara má skjóta þangað eftir ákvæðum 199. gr. Matsmál hvílir þá á meðan, að því leyti sem nauðsynlegt er.

144. gr.

Dómari aðalmálsins metur öll atriði, er varða sönnunargildi matsgerðar, þar á meðal, hvort metið hafi verið það, er meta skyldi, með hliðsjón af matsgerðunum sjálfum og öllum öðrum upplýsingum um sömu atriði, er fram kunna að hafa komið í málinu.

145. gr.

Nú skírskotar aðili til skjals, sem er í vörzlum sjálfs hans, og skal hann þá leggja skjalið fram, ef gagnaðili krefst þess eða dómari telur þess þörf, svo framarlega sem hann vill láta taka tillit til þess við dómsuppsögu í málinu.

Nú skorar aðili á gagnaðilja sinn að leggja fram skjal, sem er í vörzlum hans, og skal hann þá gera það, ef aðili á rétt á skjalinu eða til þess án tillits til málsins, eða ef innihald þess er slíkt, að gagnaðili skyldi bera vitni um það, ef hann væri vitni í því máli. Ef gagnaðili leggur skjalið ekki fram, getur dómari skýrt það svo, sem hann samþykki skýrslu áskoranda um efni þess. Sbr. þó 147. og 149. gr.

146. gr.

Nú er skjal í vörzlum þriðja manns, og getur þá aðili krafizt framlagningar þess, ef gagnaðili hans hefði átt að leggja það fram eftir 2. málsg. 145. gr.

147. gr.

Sá, er krefst skjals samkvæmt 2. málsg. 145. eða 146. gr., hefir sönnunarbyrði fyrir því, að skjalið sé til og að það sé í vörzlum þess, sem framlagningar

er krafizt af. Áskoranda ber að leggja fram eftirrit af skjalinu, ef honum er þess kostur, en ella lýsa því eftir föngum (útgefanda, til hvers það var gefið út, útgáfustað og dag, efni þess o. s. frv.), og hvaða málsatvik á að upplýsa með því. Dómari getur, ef honum þykir sennilegt, að viðkomandi hafi skjalið í vörzlum sínum, heimilað honum að synja fyrir það með eiði eða drengskaparheiti samkvæmt 134. gr. 3. málsg. þar fyrir dómi.

85

23. júní

148. gr.

Ef aðili krefst skjals af þriðja manni, og sá lætur það ekki góðmótlega fram, þá getur aðili lagt fyrir dóm í aðalmálinu skýrslur þær og gögn, er í 147. gr. segir, ásamt skriflegri beiðni um það, að þriðji maður verði skyldaður með úrskurði dómarsins til að leggja skjalið fram í dóm. Ef dómara virðist ekki útilokað, að skjalið kunni að hafa þýðingu fyrir málið, kveður hann aðilja báða og þriðja mann, sem ber að mæta, að viðlagðri refsingu eftir 2. málsg. 131. gr., fyrir dóm, og veitir þeim kost á að gera athugasemdir sínar um framlagningu skjalsins. Að því loknu kveður dómari upp úrskurð, ef með þarf, um skyldu þriðja manns til að leggja skjalið fram, og getur skyldað hann til að gera það innan tiltekins tíma, að viðlögðum dagsektum til þess aðilja, er skjalsins krafðist. Úrskurði má og fullnægja beinlínis með fógætavaldi. Ákvæði 3. málsg. 131. gr. eiga hér við, eftir því sem á stendur.

Nú á dómari aðalmálsins ekki lögsögu yfir þriðja manni, og skal hann þá senda þeim dómara, sem hana á, skjöl þau, er málið varða, með beiðni um, að sá dómari kveðji þriðja mann fyrir dóm sinn og úrskurði um skyldu hans í framangreinda átt. Um meðferð þess máls fer eftir 147. og 148., sbr. 149. gr.

149. gr.

Nú hefir skjal, sem skylt er að láta af hendi eða leggja fram eftir 145. eða 146. gr., að geyma atriði, sem viðkomanda er óskylt eða óleyfilegt að láta fram, og getur dómari þá úrskurðað, að skjalið verði lagt fram fyrir hann í trúnaði, og að annaðhvort verði undir umsjá hans og gegn fullkominni þagnarskyldu tekið eftirrit af því úr skjalinu, sem skylt er og heimilt að láta fram, eða, ef þess er ekki kostur, að tekin verði upp úr skjalinu með sama hætti skýrsla um þau atriði.

Nú er viðkomanda að visu skylt samkvæmt 145. eða 146. gr. að láta fram skjal, en hann gerir sennilegt, að það baki honum tjón eða óhagræði að sleppa því úr vörzlum sínum, og getur dómari þá ákveðið, að tekin verði ljósmynd af skjalinu eða eftirrit af því, eftir því sem á stendur. Sama er, ef skjal er sérstaklega verðmætt fyrir viðkomanda eða sérstök hætta er á, að það glatist eða spillist, ef hann sleppir því úr vörzlum sínum. Þegar svo stendur á, getur viðkomandi einnig gert það að skilyrði fyrir því, að hann láti skjal fram, að fullnægjandi trygging verði sett fyrir tjóni, er af því kynni að leiða, eða að skjalið verði geymt á tryggum stað, meðan dómari eða aðiljar þurfa að nota

85 það, og að notkunin fari þannig fram, að fulltryggt sé, að skjalið hvorki glatist
23. júní né skemmist.

Þeim skjölum, er í 2. málsg. segir, skal dómari ávallt skila viðkomanda, þegar afnotunum er lokið. Ef mál fer fyrir æðra dóm, er viðkomanda skylt að láta uppi afnot skjals þar með sama hætti, þannig að ritari dómsins hefir þá umsjá með því, sem héraðsdómari hafði.

150. gr.

Nú glatar þriðji maður eða skýtur undan skjali, sem hann er úrskurðaður til að láta í té samkvæmt 146., sbr. 147.—149. gr., eftir að hann vissi eða hlaut að hafa grun um, að slík skylda yrði úrskurðuð á hendur honum, og varðar það sektum eða fangelsi, ef miklar sakir eru, enda liggi ekki þyngri refsing við að lögum.

151. gr.

Úrskurði um atriði þau, er í 145.—149. gr. segir, verður einungis haggð með kæru til æðra dóms eftir 199. gr. Ákvörðunum sínum samkvæmt 1. og 2. málsgrein 149. gr. getur dómari þó breytt sjálfur, ef atvik liggja til.

152. gr.

Um skyldu aðilja til að sýna eða leggja fram í dómi eða leyfa afnot af eða aðgang að öðrum sýnilegum sönnunargögnum en skjölum gilda reglurnar í 145.—151. gr., eftir því sem við á.

153. gr.

Opinber eru þau skjöl, sem embættis- eða sýslunarmenn gefa út í embættisnafni um það, er gerist í embætti þeirra eða sýslan.

Íslenzk opinber skjöl skal telja ófölsuð, ef þau samkvæmt formi sínu og efni stafa frá embættis- eða sýslunarmanni, þar til annað sannast, enda er viðkomandi embættis- eða sýslunarmanni þá skylt að bera vitni um það atriði.

Erlend opinber skjöl skulu og talin ófölsuð, ef sannað er með vottorði konsúls eða annars trúnaðarmanns íslenska ríkisins í viðkomandi landi eða með öðrum fullnægjandi hætti, að sá, er skjalið hefir gefið út, hafi haft heimild til þess eftir þarlandslögum.

154. gr.

Einkaskjöl með eiginhandarnafni útgefanda undir textanum eða annarsstaðar, ef það er venju samkvæmt, teljast útgefin af honum, og með því innihaldi, er þau hafa að geyma, unz hið gagnstæða er sannað eða sennilegt gert, nema skjalið eftir útliti sínu eða efni eða annara hluta vegna veki grun um, að það sé falsað.

155. gr.

Ef dómara þykir ástæða til að ætla, að skjal kunni að vera falsað, rannsakar hann það atriði af sjálfsdáðum. Sönnunarbyrði fyrir falsleysi grunsams

skjals hvílir á þeim, er notfæra vill sér sönnunargildi þess, eða þess úr því, sem grunur leikur á, að falsað sé.

85

23. júní

156. gr.

Dómari getur skyldað aðilja, sem neitar að hafa gefið út skjal, sem lagt er fram í máli, eða telur innihaldi þess ólöglega breytt, til að gefa fyrir dómi sýnishorn af rithönd sinni, með þeim hætti, er dómari ákveður. Ef hann innir ekki þá skyldu af hendi, verður venjulega ekki tekið tillit til andmæla hans gegn falsleysi skjalsins.

157. gr.

Nú tjáist skjal vera útgefið af þriðja manni, og getur þá dómari, ef það er grunsamt eftir formi sínu eða efni eða annara hluta vegna, eða ef falsleysi þess er andmælt, úrskurðað þriðja mann til að gefa fyrir dómi eða annarsstaðar sýnishorn af rithönd sinni, með þeim hætti, er dómari tiltekur, og að viðlagðri refsingu eftir 2., sbr. 3. málsg. 131. gr., enda sé þriðja manni skylt og heimilt að bera vitni um það atriði.

158. gr.

Innihald opinbers skjals skal talið rétt, ef það varðar ákveðin atvik, er skjalið tjáir hafa gerzt í embætti eða sýslan útgefanda, þar til hið gagnstæða sannast eða er gert sennilegt. Sama er venjulega um mat, er skjalið inniheldur á atriðum, sem viðkomanda er falið að framkvæma í embætti sínu eða sýslan, enda hafi hann haft nægilega aðstöðu til að rannsaka þau atriði öll, er áreiðanleiki matsins er undir kominn.

Nú er opinberu skjali ætlað að veita fulla sönnun um einstakt atriði, er embættismaðurinn hefir ekki getað sjálfur sannreynt, og skal þá gert ráð fyrir því, að atriðið sé slíkt sem skjalið greinir, nema eitthvað sérstakt mæli því í gegn.

159. gr.

Dómari metur sönnunargildi einkaskjala með hliðsjón af öllum atvikum hverju sinni, svo sem því, hvort sá aðilja hefir gefið skjalið út, sem notar það, eða hinn, hvort það er gefið út í tilefni af málinu eða því óháð, hvort þá staðreynd, sem skjalið er um, er unnt að sanna með öðrum hætti, hversu sennilegt innihald þess er, eftir því sem á stendur, samband útgefanda við aðilja eða venzlamenn hans, afstaða útgefanda til málsins eða venzlamanna hans o. s. frv.

160. gr.

Nú er fengin nokkur, en þó ekki alveg fullnægjandi sönnun fyrir staðreynd, er málsúrslit velta á að öllu leyti eða einhverju, og getur þá dómari látið þau, svo sem við á, fara eftir því, hvort sá aðilja, er hann hverju sinni ákveður, vinnur eið eða drengskaparheit að því, að sú staðreynd hafi gerzt eða ekki gerzt.

85

23. júní

161. gr.

Því aðeins má heimila aðilja að vinna eið eða drengskaparheit eftir 160. gr., að hann megi framkvæma þessar athafnir eftir 1. málsg. 127. gr. eða upphafi 1. töluliðs og 2. töluliðs 2. málsg. sömu greinar, og að honum sé af sjálfs sín raun kunnugt um þá staðreynd, er eiður eða drengskaparheit varðar.

162. gr.

Nú er maður sóttur til að greiða skaða sakir meðferðar sinnar á búi eða óákveðnu safni eigna annars manns eða til að afhenda slíkar eignir, og getur þá dómari, ef víst má telja, að aðili hafi valdið gagnaðilja sínum tjóni, er hæta skal, eða hafi í vörzlum sínum eignir hans áðurnefndar, er honum ber að skila, heimilað öðrumhvorum aðilja að staðfesta samkvæmt 160. gr. staðhæfingu sína um upphæð bóta eða hlutafjöldann, hvorttveggja innan tiltekins hámarks eða lágmarks, eftir því sem við á.

Einnig getur dómari, ef aðili er sóttur til að svara fyrir athafnir annara manna, er í þjónustu hans hafa verið, eða fyrir skuldbindingar eða aðrar athafnir formanna sinna, látið málsúrslit velta á því, að aðili staðfesti, enda þótt hann sé ekki af eigin raun kunnugur staðreynd, með eiði eða drengskaparheiti, að hann sé þess sannfærður eftir vandlega athugun, að staðreyndin hafi gerzt eða ekki gerzt, eftir því sem við á.

163. gr.

Nú leggur aðili fram í máli skjal, er tjáist gefið út af gagnaðilja, en hann staðhæfir það falsað, og lætur dómari þá, ef aðili krefst þess, gagnaðilja hans heimilt að staðfesta samkvæmt 160. gr. staðhæfingu sína um skjalið, enda sé ekki fengin með öðrum hætti fullnægjandi sönnun um það atriði. Nú þykir dómara ekki fært að veita gagnaðilja heimild til staðfestingar samkvæmt framsögðu, og má hann þá heimila aðilja að staðfesta staðhæfingu sína um falsleysi skjalsins samkvæmt áðurnefndri grein.

Samsvarandi rétt hefir sá, er byggir kröfu sína á óaðfinnanlega haldinni verzlunarbók, er að öðru leyti fullnægir ákvæðum laga um verzlunarbækur, enda byggi gagnaðili ekki á samskonar verzlunarbók.

164. gr.

Dómari getur látið úrslit máls velta á eiði eða drengskaparheiti þriðja manns, er ekki hefir borið vitni um þá staðreynd, er í eiðstaf greinir, og verið hefir fyrirsvarsmaður eða starfsmaður aðilja um þá staðreynd, enda verði aðili ekki veittur kostur á að vinna eið eða drengskaparheit um hana.

165. gr.

Ef aðiljar eru á það sáttir, að málsúrslit velti á eiði annars þeirra eða drengskaparheiti um tiltekna staðreynd, getur dómari þegar er málflutningi er lokið orðað eiðstaf og tekið við eiði eða drengskaparheiti fyrir dómi, ef báðir aðiljar

vilja. Verður þá dómur kveðinn upp í samræmi við staðfestinguna. Annars- 85
 kostar ákveður dómari það í dómi sínum, hvort eða að hve miklu leyti málalok 23. júní
 skuli fara eftir eiði eða drengskaparheiti annars aðilja um ákveðna staðreynd. Skal ákveða hana svo glöggt í dómi, að ekki verði um villzt, og í niðurlagi dóms skal orða það glöggt og samandregið, hvað aðili eigi að synja fyrir eða staðfesta með eiði sínum eða drengskaparheiti, enda sé tiltekið, hver skuli verða málalok, ef staðfesting fer fram, og ef hún fer ekki fram. Í dómi skal og ákveða frest til staðfestingar, og telst frestur frá birtingu dóms fyrir þeim, sem heimild er veitt, og til þessarar athafnar, nema hann sé viðstaddur dómsuppsögn, en nægilegt er, að eiðstefna sé tekin út eða birt, ef utanréttarstefna er, áður en frestur er liðinn, enda sé stefnufrestur ekki óhæfilega langur.

166. gr.

Í eiðstefnu skal greina nöfn aðilja samkvæmt 88. gr., dagsetningu dóms og niðurlagsorð orðrétt, stað og stund til þinghalds, stefnufrest og kröfu eiðstefnanda um, að hann fái að vinna eið eða drengskaparheit samkvæmt dómnum.

Þingfesting eiðsmáls fer með samsvarandi hætti og þingfesting aðalmálsins.

Eiðsmál má reka á varnarþingi aðalmálsins, á varnarþingi eiðstefnanda samkv. 73. gr. eða eiðstefnds samkvæmt sömu grein, allt eftir vali eiðstefnanda.

167. gr.

Nú hefir eiðstefndur tekið út löglega stefnu til áfrýjunar eiðsdómi, honum til breytingar, enda sé áfrýjunarfrestur ekki liðinn, og leggur hana fyrir eiðsdómarann, og skal eiðsmáli þá frestað, þar til meðferð málsins í æðra dómi er lokið. Ef eiðsheimild er staðfest í æðra dómi eða máli lýkur þar án dóms um það atriði, skal eiðsdómari, svo fljótt sem unnt er og eftir kröfu eiðstefnanda, kveðja aðilja á dómþing til að framhalda eiðsmálinu. Ef eiðsheimild er niður felld í æðra dómi, fellur eiðsmálið niður.

Nú hefir eiðstefndur ekki lagt áfrýjunarstefnu fram samkvæmt 1. málsg., en áfrýjunarfrestur er ekki liðinn, og getur eiðstefndur þá fengið eiðsmáli frestað, ef hann lætur bóka yfirlýsingu sína um, að hann ætli að áfrýja eiðsdómi til breytinga. Taka skal hann þá út áfrýjunarstefnu innan 3 vikna þar frá, enda skal eiðsdómari að þeim fresti liðnum og eftir kröfu eiðstefnanda kveðja aðilja til þings til að framhalda eiðsmálinu, nema honum hafi verið sýnt vottorð æðra dóms um útgáfu áfrýjunarstefnu áður en nefndur 3 vikna frestur var liðinn. Áfrýjunarstefna, síðar útgefin, eða yfirlýsing um áfrýjun fresta ekki eiðsmáli, nema eiðsdómara sé sannað, að lögleg forföll eða óviðráðanleg atvik hafi hamlað.

Nú lýkst eiðsmál ekki, og getur eiðstefnandi þá tekið út eiðstefnu af nýju, enda þótt eiðsfrestur sé liðinn, ef hann gerir það innan 3 vikna frá því að eiðsmálið var síðast fyrir dómi, enda sé stefnufrestur ekki óhæfilega langur.

168. gr.

Dómari eiðsmáls skal leiðbeina aðiljum eftir því sem þörf gerist. Hann skal skýra eiðstaf fyrir þeim og gæta þess, að eiður eða drengskaparheit sé

85 unnið að öllu leyti samkvæmt eiðsdómi. Áður en staðfesting fer fram, skal hann
23. júní brýna alvarlega fyrir aðilja þýðing eiðs eða drengskaparheits og helgi, og leiða honum fyrir sjónir bæði þá lagalegu og siðferðislegu ábyrgð, sem vísitandi eða gálauslega röng eiðvinning eða heitvinning hefir í för með sér.

Dómari lætur aðilja hafa upp eftir sér þau orð, er viðkomandi staðreynd varða, að viðhöfðum þeim formála, er í 1. eða 2. tölulið 3. málsg. 134. gr. segir, eftir því hversu ástatt er um trúmálaafstöðu hans.

169. gr.

Dómari eiðsmáls úrskurðar öll atriði varðandi formshlið eða efni eiðsmáls á grundvelli eiðsdómsins. Úrskurðum hans um þau efni verður einungis haggð með kæru til æðra dóms eftir ákvæðum 199. gr., enda hvílir eiðsmálið á meðan.

170. gr.

Nú deyr sá aðili, sem heimilað var að vinna eið eða drengskaparheit, eða er úrskurðaður óhæfur til þeirra athafna, og getur þá sá aðili, er hag hefði haft af staðfestingunni, snúið sér til dómara aðalmálsins með skriflegri beiðni um endurupptöku þess, ásamt sönnun fyrir láti aðilja eða óhæfi hans til eið- eða heitvinningar. Dómari skal þá kveðja aðilja eða eftirmenn þeirra til þings á varnarþingi aðalmálsins og úrskurða, eftir að þeir hafa átt kost á að tala máli sínu, hvort mál skuli tekið upp af nýju. Úrskurð þann má kæra til æðra dóms eftir 199. gr., enda hvílir málið á meðan.

Nú er endurupptaka samkvæmt 1. málsgrein ákveðin, og fellir dómari þá, með eða án nýrra gagna, dóminn úr gildi og kveður upp nýjan dóm, þar sem fullt tillit sé tekið til hins breytta ástands og nýrra upplýsinga, sem fram kunna að koma að öðru leyti.

XI. KAFLI

Um gjafsókn.

171. gr.

Orðið gjafsókn nær í kafla þessum bæði til gjafsóknar og gjafvarnar.

Dómsmálaráðuneytið veitir gjafsókn.

Athuga skal málstað umsækjanda eftir föngum áður en gjafsókn er veitt.

Í gjafsóknarbréfi skal taka fram, í hvaða máli og fyrir hvaða dómi gjafsókn sé veitt.

Gjafsókn nær bæði til aðalmálsins og aukamála í sambandi við það, svo sem vitnamála, matsmála, eiðsmála, svo og til lögbanns, kyrrsetningar og aðfarargerða til tryggingar dómkröfum þess, nema takmarkanir séu gerðar í gjafsóknarbréfi.

172. gr.

Gjafsókn má veita, auk þess, sem sérstaklega kann að vera ákveðið í lögum:

1. Kirkjum, skólum, sjúkrahúsum, sem rekin eru á kostnað hins opinbera,

hreppsfélögum, bæjarfélögum og stofnunum, sem hafa að markmiði um- 85
önnun sjúkra og aðra mannúðar- og líknarstarfsemi.

23. júní

2. Einstökum mönnum, sem eru svo illa stæðir fjárhagslega, að þeir mega ekki án þess fjár vera frá framfærslu sinni eða sinna eða frá atvinnurekstri sínum, er fara mundi til málsins. Með beiðni um gjafsókn fylgi vottorð formanns niðurjöfnunarnefndar um fjárhag og ástæður umsækjanda, og er skylt að láta slíkt vottorð í té tafarlaust og ókeypis.
- Annars ríkis borgurum má því aðeins gjafsókn veita, að samskonar hlunnindi séu veitt islenzkum ríkisborgurum í þeirra landi.

173. gr.

Gjafsóknarhafi fær þessi hlunnindi:

1. Hann er undanþeginn greiðslu allra réttargjalda fyrir dómsathafnir þær, sem gjafsókn nær til.
2. Hann fær ókeypis eftirrit allra þeirra skjala, þar á meðal ágríp dómsgerða, er embættis- eða sýslunarmenn afgreiða til afnota við áðurnefndar dómsathafnir.
3. Honum er skipaður talsmaður, nema þess þyki engin þörf, og ríkissjóður greiðir talsmanni ferðakostnað og þóknun fyrir málflutning eftir ákvörðun dómara, er fyrir dómsathöfn þeirri stendur, sem gjafsókn nær til.
4. Ríkissjóður greiðir fyrir hann gjöld fyrir allar birtingar og tilkynningar, er mál hans útheimtir eða dómsathafnir í sambandi við það, þóknun til þingvotta, vitna, mats- og skoðunarmanna og önnur slík gjöld.

174. gr.

Svipta má mann gjafsókn, ef í ljós kemur, að hún hefir verið ófyrirsýnju veitt, eða hagur hans breytist svo, að honum er hennar ekki lengur þörf.

Gjafsókn skiptir engu máli um skyldu gjafsóknarhafa til greiðslu málskostnaðar til gagnaðilja síns, né um skyldu hans til að greiða kostnað af málinu. Nú er gagnaðili dæmdur til að greiða málskostnað, og skal þá ákveða í dómi, hversu mikill hluti þess málskostnaðar skuli renna til gjafsóknarhafa, eftir því, hvern kostnað hann kann að hafa sjálfur haft af málinu, og hversu mikill hluti málskostnaðarins skuli renna í ríkissjóð.

XII. KAFLI

Um málskostnað.

175. gr.

Til málskostnaðar telst:

1. Sáttakostnaður.
2. Gjöld fyrir eftirrit og ágríp dómsgerða.
3. Réttargjöld í ríkissjóð.

- 85 4. Óhjákvæmilegur ferðakostnaður dómara, aðilja og umboðsmanna þeirra.
 23. júní 5. Þóknun matsmanns, vitna og rannsóknarmanna.
 6. Þingvottagjöld og greiðslur fyrir birtingar stefna og annara tilkynninga.
 7. Kostnaður af flutningi málsins beinlínis, hæfilega metinn eða eftir samningi aðilja.
 8. Annar kostnaður, er kann að stafa beinlínis af málinu.
 Málskostnaður verður því aðeins dæmdur, að aðili krefjist þess.

176. gr.

Sá, er krefst dómsathafnar, greiðir kostnað af henni um sinn. Nú lætur dómari fara fram af sjálfsdáðum birtingar eða tilkynningar eða dómsathafnir lögum þessum samkvæmt, og skal sá kostnaður lagður út úr ríkissjóði í bili. Dómari ákveður síðan, hvort annar aðili, einn eða báðir, skuli greiða, og í hvaða hlutföllum.

177. gr.

Sá, er tapar máli í öllu verulegu, skal dæmdur til að greiða gagnaðilja sínum málskostnað.

Ennfremur skal aðili dæmdur til að greiða gagnaðilja sínum málskostnað, hvernig sem málsúrslit verða:

1. Ef hann hefir höfðað mál að þarflausu.
2. Ef hann hefir brotið sáttalöggjöfina samkvæmt 12. gr.
3. Ef hann hefir dregið mál að mun lengur en þörf var á, haft uppi vísitandi rangar kröfur eða borið fram vísitandi rangar skýrslur um málsatvik.
4. Ef hann hefir gert ráðstafanir eða látið fara fram dómsathöfn, sem sýnilega var þarflaus eða þýðingarlaus, þá getur gagnaðili krafist af honum greiðslu þess kostnaðar, sem hann hefir haft af slíkri ráðstöfun eða dómsathöfn.

178. gr.

Nú vinnur maður mál að nokkru, en tapar því að nokkru, eða veruleg vafaatriði eru í máli, og getur dómari þá skipt málskostnaði milli aðilja eða látið hann falla niður með öllu.

179. gr.

Nú skulu málsúrslit velta á eiði eða drengskaparheiti aðilja, og skal þá sá venjulega greiða málskostnað, sem tapar vegna þess, að eiður eða heit verður unnið eða verður ekki unnið.

Nú eru sumar kröfur taldar fullsannaðar, en sumar verða látnar koma undir eiði eða drengskaparheiti aðilja, og er þá rétt að dæma þann, er tapar að því leyti, til að greiða nokkurn hluta málskostnaðar, en láta hinn fara eftir 1. málsg.

180. gr.

Nú er máli vísað frá dómi eða það er hafið, og skal þá sækjandi greiða málskostnað.

Ef sækjandi þingfestir ekki mál sitt, þá skal hann greiða stefndum ómaks- 85
bætur. Samsvarandi gildir um aukamál í sambandi við aðalmál, sjálfstæð vitna- 23. júní
og matsmál o. s. frv. Í eiðsmáli getur eiðsdómari með sama hætti dæmt eið-
stefndum ómaksbætur.

181. gr.

Nú hefir maður höfðað gagnsök til sjálfstæðs dóms, og skal þá fara um málskostnað sem áður segir um aðalsök.

Meðalgöngumann má dæma til greiðslu þess kostnaðar, sem hann bakar aðiljum, samkvæmt 177.—180. gr.

Ef fleiri eru sakaraðiljar eða samaðiljar, skal að jafnaði dæma þá til greiðslu málskostnaðar in solidum, ef þess er krafizt, en ella hvern (hvorn) til greiðslu tiltekins hluta í krónutali.

Ef fleirum aðiljum eða samaðiljum skal dæma málskostnað, skal dæma þeim hann báðum eða öllum í einni heild, nema sérstaklega hafi verið krafizt skiptingar á honum milli þeirra.

182. gr.

Nú gerir umboðsmaður aðilja sig sekan í ávirðingum þeim, sem í 3. eða 4. tölulið 177. gr. segir, og má þá dæma hann út af fyrir sig eða með umbjóðanda til að greiða kostnað þann, er þær hafa valdið gagnaðilja, enda hafi sá, er slíka kröfu gerir, gert viðkomandi viðvart um hana í tíma, svo að hann megi vörnum við koma, ef hann vill.

183. gr.

Nú höfðar maður erlendis búsettur mál fyrir íslenskum dómi, og getur þá stefndur gert þá kröfu á þingfestingardegi, að stefnandi setji þá tryggingu fyrir greiðslu málskostnaðar innan ákveðins tíma, sem dómari tiltekur. Ef hann gerir það ekki, skal vísa máli frá dómi.

Ef menn búsettir á Íslandi eru undanþegnir því að setja samskonar tryggingu í landi stefnanda, skal hann einnig vera undanþeginn því hér á landi.

184. gr.

Rétt er aðilja að leggja fram í máli sundurliðaðan reikning yfir kostnað sinn, og skal þá að jafnaði dæma honum þann kostnað, sem hann hefir haft af málinu.

185. gr.

Dómari kveður í dómi aðalmálsins á um greiðslu þess kostnaðar, sem á er fallinn, þegar dómur er upp kveðinn, og tiltekur upphæð hans, hvernig sem um hann kann að hafa verið samið. Kostnað, er síðar fellur á, má leggja undir úrskurð fógeta.

Þegar svo stendur á sem í 4. tölul. 177. gr. segir, sbr. 182. gr., getur aðili krafizt sérstaklega ákvörðunar á málskostnaði, er gagnaðili hans eða umboðsmaður hans skal greiða. Samsvarandi gildir, ef stefndi þingfestir ekki mál sitt, þar á meðal mats-, vitna- og eiðsmál.

85 Fógeta-, skipta- og uppboðsréttur geta metið aðilja málskostnað fyrir þeim
23. júní dómum með aðfararhæfum úrskurðum.

186. gr.

Ákvörðun um málskostnað samkvæmt 182., 183. og 2. og 3. málsg. 185. gr. geta viðkomendur kært til æðra dóms eftir ákvæðum 199. gr. Ákvörðun um málskostnað samkvæmt 185. gr. 1. málsg. má og kæra eftir 199. gr. sérstaklega, enda þótt viðkomandi vilji una við ákvörðun dómara um aðalmálið.

XIII. KAFLI

Um réttarfarssektir.

187. gr.

Sektir samkvæmt lögum þessum getur dómari dæmt af sjálfsdáðum, þegar skilyrði til sektardóms eru fyrir hendi.

Sektir samkvæmt lögum þessum renna í rikissjóð, nema öðruvísi sé sérstaklega ákveðið.

188. gr.

Aðilja skal dæma í sekt:

1. Fyrir brot á sáttalöggjöfinni samkvæmt 12. gr., 10—100 krónur.
2. Fyrir bersýnilega tilefnislausu málshöfðun, 20—200 krónur.
3. Fyrir þarflausan drátt á máli, 10—200 krónur.
4. Fyrir að gera vísvitandi rangar kröfur eða flytja fram vísvitandi rangar staðhæfingar til sóknar eða varnar, 20—500 krónur.
5. Fyrir ósæmileg ummæli, skrifleg eða munnleg, fyrir dómi, um dómara, gagnaðilja eða umboðsmann hans, eða aðra menn eða í öðru sambandi, 20—200 krónur.

Málflutningsumboðsmann, sem sekur verður um brot þau, sem í 3.—5. tölul. segir, skal dæma í sekt, einan sér eða ásamt umbjóðanda sínum, eftir því sem á stendur, samkvæmt áðurnefndum töluliðum.

Þá menn aðra, er skýrslu gefa fyrir dómi, skal sekta eftir 5. tölulið 1. málsgreinar.

Sá, sem annars kemur hneykslanlega eða ósæmilega fram fyrir dómi, sbr. 39. gr., skal sekta um 5—200 krónur.

Ef refsing liggur þar að auki við áðurnefndum brotum eftir öðrum lögum, má koma henni fram í sérstöku máli án tillits til ákvörðunar um réttarfarssektina.

Ákvæði greinar þessarar taka einnig til aukamála í sambandi við aðalmál, svo og sjálfstæðra dómsathafna, sem ekki standa í slíku sambandi við neitt dómsmál, og til fógeta-, skipta- og uppboðsgerða, eftir því sem við á.

189. gr.

85

23. júní

Sektir á hendur aðilja eða umboðsmanni hans, er þeir vinna til fyrir framferði sitt í aðalmálinu, skal ákveða í dómi þess, eða ef það verður hafið eða fellur annars niður, þá um leið og sú ákvörðun er tekin. Samsvarandi gildir um sekt á hendur þessum aðiljum í aukamálum við dómsmál, sem sjálfstætt eru rekin, og málum þeim, er í síðustu málsgrein 185. gr. segir. Sektir annars skulu að jafnaði ákveðnar jafnskjótt sem brot er framið fyrir dómi.

Ákvörðun dómara um réttarfarssekt má jafnan kæra til æðra dóms eftir ákvæðum 199. gr. Sú kæra frestar ekki máli.

XIV. KAFLI

Um dóma og úrskurði.

190. gr.

Úrskurði alla um einstök atriði máls, eða aukamála í sambandi við það, er ráða þarf til lykta allt til dómtöku þess, skal kveða upp þegar í stað eða svo fljótt sem unnt er eftir að atriði er tekið til úrskurðar.

Úrskurður skal vera byggður á forsendum, eftir því sem við á. Þar skal greina aðilja, málið, sem úrskurður á við, og helztu málsástæður, svo og niðurstöðu dómarsins.

Í sjálfstæðum vitna- og matsmálum, svo og í skipta-, fógeta- og uppboðsmálum gilda ákvæði 1. og 2. málsgr., eftir því sem við á.

191. gr.

Í munnlega fluttum málum skal venjulega kveða upp dóm áður en annað mál er tekið til munnlegs flutnings, og jafnan svo fljótt sem við verður komið.

Í skriflega fluttum málum skal kveða upp dóm svo fljótt sem kostur er á, og ekki síðar en 3 vikum eftir dómtöku.

Ef ekki er kostur á að kveða upp dóm eða úrskurð svo fljótt sem sagt hefir verið, ber dómara að greina nákvæmlega orsakir til þess, svo sem að aðrar tilteknar embættisathafnir, sem ekki þoldu bið, hafi valdið drætti, veikindi, ef mál er sérstaklega umfangsmikið, vandasamt o. s. frv.

192. gr.

Nú er dómur fjölskipaður og mál munnlega flutt, og skulu þá allir dómendur hafa heyrt flutning þess. Ef þeir mega ekki allir taka þátt í uppsögu dóms, skal dómara nefna í stað þess eða þeirra, sem við hefir misst, og endurtaka munnlegan flutning málsins. Afl atkvæða skal ráða úrslitum um hvert atriði. Nú verður dómari í minni hluta um eitthvert atriði, og skal hann þá allt að einu taka þátt í ályktun um önnur atriði, er síðar skal til lykta ráða.

- 85 Formaður dómsins stýrir atkvæðagreiðslu og sér um samningu dóms. Allir dóm-
23. júní arar undirrita dóm í dómabókinni.

Ágreiningsatkvæði skulu birt á sama hátt sem dómur og úrskurðir.

193. gr.

Í dómi skal greina nöfn, heimili og stöðu aðilja svo skýrt, að ekki verði um villzt, númer málsins, þing og stað og stund, er hann er uppkveðinn, hvenær málið var tekið til dóms, nafn eða nöfn dómenda, ef fleiri eru, kröfur aðilja, málsatvik og málsástæður þær, er máli þykja skipta, hvað sannað sé eða ómótmælt, hugleiðingar dómstólsins og niðurstöðu, réttarfarssæktir, ef því er að skipta, ákvörðun um málskostnað og annað, er taka þarf fram, eftir því sem á stendur. Í dómniðurlag skal, eins og tízka hefir verið, draga saman aðalniðurstöðu dómarsins, að því leyti sem henni kann að þurfa að fullnægja með aðför, svo og ef hann hefir sýknað aðilja að einhverju leyti eða öllu eða vísað máli frá eða einhverjum hluta þess, um réttarfarssæktir, um málsúrslit samkvæmt eiði eða drengskaparheiti, innan hvaða tíma dómi skuli fullnægja o. s. frv.

Dæma má menn að viðlögðum dag- eða vikusektum til aðilja til að vinna verk, annað en peningagreiðslu, þar á meðal til að skila hlut af hendi, ef það þykir hentug aðferð til að knýja aðilja til að fullnægja dómi. Krafa til óinnheimtra sekta fellur niður jafnskjótt sem dæmdur fullnægir dómi, eða sannar eða gerir sennilegt, að honum sé ómögulegt að gera það. Getur aðili fengið mál tekið upp aftur fyrir þeim dómi, er dæmdi það, og dómi breytt, allt eftir ákvæðum 170. gr., svo sem við á. Yfirlýsing um kröfu um endurupptöku máls frestar aðför til innheimtu sekta, enda sé krafa um endurupptökuna komin til dómara innan viku eftir að yfirlýsingin kom fram fyrir fógeta.

Í dómum, þar sem aðilja er bönnuð athöfn eða hann er skyldaður til að þola athöfn eða ástand, getur dómari tiltekið frest, ef það þykir nauðsynlegt eða sanngjarnt, til þess að hann megi koma svo högum sínum, að fullnusta dómsins baki honum sem minnst tjón eða óhagræði.

Dómur og úrskurðir skulu vera svo glöggir og skýrir sem kostur er á. Má ekki skírskota til sannana eða atvika, er síðar kynnu að koma fram, nema að því leyti sem málsúrslit eiga að velta á eiði eða drengskaparheiti.

Fullnægja má dómi eða úrskurði samkvæmt efni sínu með aðför, þótt þess sé ekki sérstaklega getið.

194. gr.

Dómari tilkynnir aðiljum eða umboðsmönnum þeirra, hvar og hvenær dómur eða úrskurður verði upp kveðinn, með þeim fyrirvara og þeim hætti, er honum þykir hlýða hverju sinni.

Niðurlag dóms eða úrskurðar skal lesa upp á dómþingi í heyranda hljóði.

Ef aðili hefir ekki verið við dómsuppsögu staddur, skal sá, er byggja vill rétt á dómnum eða vill láta fresti samkv. honum byrja að líða, birta hann með sama hætti sem stefnu.

Gagnvart þeim aðilja, sem við er staddur dómsuppsögu, hefst eiðsfrestur 85
og aðfararfrestur frá þeim degi, en annars frá birtingardegi. Geta skal þess í 23. júní
þingbók, hvort aðili hafi verið viðstaddur dómsuppsögu eða úrskurðar, svo og
í eftirriti af dómsathöfnum þessum.

195. gr.

Dómur er bindandi um úrslit sakarefnis milli aðilja og þeirra, sem að lög-
um koma í stað þeirra, um þær kröfur, er þar eru dæmdar að efni til.

Dómur er bindandi fyrir dómara, er hann hefir verið upp kveðinn sam-
kvæmt 2. málsg. 194. gr. Þó getur dómari, bæði af sjálfsdáðum og eftir kröfu
aðilja, leiðrétt ritvillur, reikningsskekkjur, nafnskekkjur og aðrar bersýnilegar
skekkjur í dómi, en kveðja skal hann þá aðilja eða málflytjendur þeirra fyrir
sig, nema um bersýnilegar ritvillur sé að ræða, og benda þeim á leiðrétting-
arnar og bóka glögg, hvað leiðrétt hafi verið. Eftirrit, sem út kunna að hafa
verið gefin af dómi eða úrskurði, skal afhenda dómara um leið til leiðrétting-
ingar, en frestir teljast frá uppkvaðningu samkvæmt 3. og 4. málsgrein 194. gr.

196. gr.

Dómur hefir fullt sönnunargildi um þau málsatvik, er í honum greinir, þar
til hið gagnstæða er sannað.

Krafa, sem dæmd er að efni til, verður ekki borin undir sama eða hlið-
settan dómstól af nýju, frammar en í lögum þessum segir. Nýju máli um slíka
kröfu skal vísa frá dómi.

XV. KAFLI

Um málskot.

197. gr.

Dómsathöfnum þeim, sem ekki sæta kæru til æðra dóms, samkvæmt 198.,
sbr. 199. gr., má áfrýja innan 3 mánaða frá dómsuppsögu eða lokum dómsat-
hafnar. Haldast skulu þó ákvæði 96. gr. skiptalaga 12. apríl 1878, lögtakslaga
16. des. 1885, 11. gr., og 8. gr. laga nr. 35 2. nóv. 1914.

Áfrýjunarleyfi í málum þeim, er í 1. málslíð 1. málsg. segir, getur dóms-
málaráðuneytið þó veitt, þótt áfrýjunarfrestur sé liðinn, næstu 6 almanaks-
mánuði. Ennfremur má veita slíkt leyfi næstu 2 ár frá áðurnefndum tíma, ef
aðilja hefir ekki verið unnt að áfrýja fyrr, enda verði honum sjálfum ekki
um það kennt.

198. gr.

Kæru til æðra dóms sæta:

1. Dómsathafnir þær, er í lögum þessum greinir.
2. Úrskurðir í sjálfstæðum mats-, vitna- og eiðsmálum, svo og þau mál sjálf.
3. Úrskurðir skiptaréttar, þar á meðal úrskurðir í sambandi við nauðasamn-
inga, nema úrskurðir um:

- a. Töku bús til gjaldþrotaskipta, meðan skuldunautur lifir.
 - b. Réttmæti kröfu til greiðslu eða eigna í bú og sæti kröfu í kröfuflokki.
 - c. Hvaða eignir draga skuli undir skipti.
 - d. Ríftingu ráðstafana, að svo miklu leyti sem þau atriði kunna að koma undir úrlausn skiptaréttar.
 - e. Skiptagerðin sjálf.
4. Úrskurðir fógetaréttar, nema:
- a. Um það, hvort fógetagerð skuli yfir höfuð fara fram eða ekki.
 - b. Til hvaða verðmæta hún skuli ná.
 - c. Fógetagerðin sjálf.
5. Úrskurðir uppboðsréttar, nema:
- a. Um það, hvort uppboð skuli yfir höfuð fara fram eða ekki.
 - b. Hvaða verðmæti skuli selja.
 - c. Uppboðsgerðin sjálf.
 - d. Hverjir skuli fá uppboðsandvirði greitt og hversu mikið hver.
 - e. Útgáfa uppboðsafsals á fasteign eða skipi.

199. gr.

Sá, er kæra vill dómsathöfn, segir dómara til þess innan viku samkv. 3. og 4. málsgrein 194. gr., eða frá lokum dómsathafnar þeirrar, er kæra skal, bréflaga eða með bókun í þingbók. Gerir kærandi kröfu sína í beiðni eða bókun og skýrir þær nánar, ef hann vill, enda mega ný gögn og ný atvik eða málsástæður koma fyrir æðra dóm. Með beiðni leggur kærandi 30 krónur í dómgjöld fyrir æðra dómi, og sendir dómari vottorð um þá greiðslu með skjölum málsins. Því næst skal dómari gefa út þegar í stað eftirrit í þrennu lagi af öllu því, sem skjöl málsins og þingbækur greina um kæruefnið. Jafnframt getur hann, ef hann vill, látið fylgja hverju eintaki athugasemdir sínar. Síðan sendir dómari eitt eintakið til æðra dóms og aðiljum eða umboðsmanni þeirra sitt eintakið hvorum. Innan viku eftir að skjölin komu til æðra dóms geta aðiljar sent honum athugasemdir sínar, og getur hann þá þegar lokið dómsorði á kæruefnið. Jafnan skal þó athuga skjöl þau, er aðiljar senda, svo framarlega sem málinu er þá ekki lokið í æðra dómi.

Nú virðist héraðsdómara kæra á engum rökum byggð, og getur hann þá ákveðið, að kærandi skuli, ef gagnaðili krefst þess, setja tryggingu fyrir tjóni eða óhagræði, er kæran kann að baka gagnaðilja, svo framarlega sem hún veldur frestun málsins. Tryggingu skal setja innan viku eftir að kæru var lýst. Ella afgreiðir dómari ekki skjölin og mál fer leiðar sinnar.

Æðri dómur getur frestað máli og lagt fyrir héraðsdómara að leita frekari upplýsinga um einstök atriði. Einnig getur æðri dómur, með þeim fyrirvara, er hann telur hæfilegan, veitt aðiljum kost á að koma fyrir sig og flytja málið munnlega eða skriflega. Ef kærandi gerir það ekki, eða ef ekki koma þær upplýsingar innan tiltekins tíma, sem héraðsdómari kann að hafa verið krafinn um,

þá getur æðri dómur vísað máli frá sér. En rétt er aðilja þá að kæra mál einu sinni af nýju. 85

23. júní

Nú er mál munnlega flutt, og kveður æðri dómur þá þegar að málflutningi loknum upp dóm um málið. Annarskostar skal dæma það eftir skjölum þeim, sem fyrir liggja, og skal það gert innan viku eftir að dómstóllinn tók það undir dóm sinn, nema mál sé sérstaklega flókið eða vandasamt, en aldrei má dómsuppsaga þó dragast lengur en 2 vikur. Æðri dómur skal þegar í stað senda héraðsdómara dóm sinn.

Æðri dómur kveður á um greiðslu kostnaðar af kæru. Svo getur hann og dæmt aðilja eða umboðsmann hans til sekta eftir XIII. kafla, eftir því sem við á.

XVI. KAFLI

Um sjó- og verzlunardómsmál.

200. gr.

Sjó- og verzlunardómur fer með og dæmir þessi mál:

1. Einkamál og refsímál um efni þau, er greinir í siglingalögum og sjómanna-lögum — að undanskildum málum um réttindi yfir skipum samkvæmt II. kafla siglingalaganna — og mál um váttryggingu gegn hættum á sjó.
2. Mál út af verzlunarskiptum kaupmanna sín á milli, verksmiðjueigenda eða annara, er líkt stendur á um, mál út af firma, vörumerki, um rétt til að fá firma eða vörumerki skráð eða um afskráningu þeirra, mál út af efn-um þeim, er í lögum um hlutafélög eða samvinnufélög greinir, og mál út af brotum á þessum lögum eða ákvæðum laga um verzlunarháttu, enda virðist dómara þörf sérþekkingar til að fara með og dæma málið.
3. Einnig getur héraðsdómari, ef honum þykir þess þörf, kvatt til sérfróða menn til að fara með og dæma mál um önnur teknisk atriði, svo sem hús- byggingu, meiri háttar mannvirki önnur o. s. frv.

Nú er kröfu, er sæta skyldi meðferð samkvæmt 1., 2. eða 3. tölul. að fram- an, lýst í bú, og skal þá ágreiningur um réttmæti kröfunnar eða um stöðu hennar í skuldaröð fara fyrir sjó- og verzlunardóm, ef aðili krefst þess eða skiptaráðandi telur það hentugra.

Aðiljar einkamáls geta samið svo, að mál samkvæmt þessari grein skuli sæta meðferð almenns héraðsdóms.

Gagnkröfu til skuldajafnaðar má bera undir sjó- og verzlunardóm, enda þótt hún sé ekki þesskonar krafa. Nú er sjó- eða verzlunardómskrafa borin upp til skuldajafnaðar við almenna kröfu, og getur þá héraðsdómari nefnt með sér tvo sérfróða menn til að dæma um gagnkröfuna.

201. gr.

Héraðsdómari er formaður sjó- og verzlunardóms. Auk þess er dómur skip- aður tveimur meðdómsmönnum, sem sjó- og verzlunardómsmenn heita. Þeir

85 skulu vera að minnsta kosti 30 ára að aldri, hafa óflekkað mannorð, vera lög-
 23. júní ráðir og fjár síns ráðandi, vera búsettir innan sjó- og verzlunardómsþinghár og hafa sérþekkingu á siglingum, útgerð, vélastörfum, vörum, váttryggingarstarfsemi eða verzlunarviðskiptum, einni grein hver eða fleirum. Þar sem sjó- og verzlunardómsþinghár eru ákveðnar, skipar dómsmálaráðherra sjó- og verzlunardómsmenn í hverri þeirra, að fengnum tillögum viðkomandi bæjar- eða sveitarstjórnar, til 4 ára í senn, og ákveður tölu þeirra. Það er borgaraskylda að taka við skipun eitt kjörtímabil í senn og lengur, ef hörgull er, að dómi ráðherra, á hæfum mönnum til starfans. Dómari tekur með sér til meðferðar hvers máls einhverja tvo þeirra sjó- og verzlunardómsmanna, sem skipaðir hafa verið. Þar sem sjó- og verzlunardómsþinghár hafa ekki verið ákveðnar, nefnir héraðsdómari meðdómsmenn í hverju máli. Sama er og, ef ekki er í sjódóms- og verzlunarþinghá nægur kostur skipaðra sjó- og verzlunardómsmanna.

202. gr.

Hver kaupstaður er sjó- og verzlunardómsþinghá. Leggja má til kaupstaðar í þessu skyni nágrenni hans. Sameina má og þinghár annars í eina sjó- og verzlunardómsþinghá eða skipta þinghám í sjó- og verzlunardómsþinghár. Dómsmálaráðherra ákveður sjó- og verzlunardómsþinghár, að fengnum tillögum viðkomandi héraðsdómara.

203. gr.

Sjó- og verzlunardómsmaður skal, áður en hann tekur fyrsta sinni til starfa, undirrita drengskaparheit um það, að hann skuli gegna starfanum með samvirkusemi og óhlutdrægni í hvívetna.

Sjó- og verzlunardómsmenn fá greiddar úr ríkissjóði 4—12 krónur fyrir þau þinghöld, sem þeir sitja í á sama degi, og að auki fyrir þátttöku í dómsuppsögn í hverju skriflega fluttu máli, svo og endurgjald fyrir óhjákvæmilegan ferðakostnað. Formaður ákveður upphæðirnar. Ákvörðun hans um þær getur bæði sjó- og verzlunardómsmaður og dómsmálaráðherra kært samkvæmt 199. gr.

204. gr.

Útgerðarmanni má stefna í málum varðandi útgerðina á varnarþingi hans samkvæmt 73. gr., eða þar, sem skip er skrásett að eiga heima.

Samsvarandi er um mál á hendur skipstjóra eða skipshöfn vegna skyldustarfa þeirra.

Nú á maður kröfu að heimta, sem er sjóveðtryggð með skipi, farmi eða farmgjaldi, og má þá höfða mál til innheimtu kröfunnar, ef sjóveð hefir verið kyrrsett, þar sem kyrrsetningin fór fram.

Mál út af ákvörðun eða skiptingu bjarglauna má höfða þar, sem bjargað var, eða þar sem björgunargóssið var flutt á land.

205. gr.

Formaður sjó- og verzlunardóms gefur út stefnu, stýrir dómi og heldur þingbók. Hann sker og úr um hæfileika meðdómsmanna. Meðdómsmenn þarf

ekki að kveðja til, ef formaður telur víst, að einungis verði lögð fram skjöl 85 í máli eða frestur veittur. Svo getur formaður einn tekið við sjóferðaskýrslu, 23. júní sem ekki má dragast, dómkvatt menn og hafið rannsókn, sem ekki má fresta, þar til meðdómsmanna er kostur.

Að öðru leyti gilda almenn ákvæði laga þessara um sjó- og verzlunardómsmál.

206. gr.

Til skoðunar- og matsgerða og annara slíkra gerða, er sjó- og verzlunardómur stendur fyrir, skal kveðja aðilja eða umboðsmenn þeirra, ef þess er kostur án þess að athöfnin dragist fyrir það um of.

Pegar sjóferðaskýrsla er gefin fyrir dómi, skal dómari bera saman skipsbækurnar og eftirrit þeirra, er skipstjóri skal hafa með sér. Síðan spyr dómurinn skipstjóra og skipverja og lætur þá skýra frá því, er þeir vita og máli virðist skipta. Um yfirheyrslur fer annars eftir viðeigandi ákvæðum laga þessara.

Nú hefir skip farizt, beðið tjón eða lent í háska að öðru leyti, og ber þá sjó- og verzlunardómi að rannsaka eftir föngum öll þau atriði, er máli skipta, svo sem um skip og útbúnað þess, farm, framferði skipstjóra og skipshafnar, hafnsögumanns o. s. frv. Skal rannsókn venjulega fara fram þar, sem skip tekur fyrst höfn eftir slys eða á ákvörðunarstað þess, en ef skip hefir farizt, þar sem hallkvæmast þykir.

Ef rannsókn leiðir í ljós, að hegningarverð vanræksla hafi átt sér stað, fer sjó- og verzlunardómur með mál vegna þess, þar sem rannsókn fór fram, nema dómsmálaráðherra ákveði annað varnarþing.

XVII. KAFLI

Um víxilmál og tékka o. fl.

207. gr.

Mál, er fara eftir þessum kafla, eru:

1. Vixilmál, en þau eru:
 - a. Mál gegn útgefendum, framseljendum og samþykkjendum vixla á hendur öðrum manni, og gegn útgefendum og framseljendum eigin vixla þeim til lúkningar eða til að koma fram endurgreiðslukröfu eftir vixilrétti.
 - b. Mál gegn útgefendum og framseljendum vixla sökum skorts á samþykki til greiðslu vixilupphæðar eða þess hluta hennar, er ekki hefir verið samþykktur.
 - c. Mál gegn ábyrgðarmönnum (avalistum) vixilupphæðar.
2. Mál til endurgjaldskröfu gegn tékkaskuldara samkvæmt lögum um tékka.
3. Mál til greiðslu skuldar samkvæmt skuldabréfi, enda hafi svo verið um samið og sá samningur verið skráður í texta skuldabréfsins.

208. gr.

Þessar varnir einar um efni máls getur varnaraðili haft uppi:

- a. Að mál sé höfðað af röngum aðilja eða gegn röngum aðilja.
- b. Að aðilja hafi að lögum skort hæfileika til að taka á sig skuldbindinguna.
- c. Að undirskrift skjals sé fölsuð eða innihald þess.

Í víxilmálum má og koma að vörnum, er varða form og efni víxils, eða aðferðina til að halda víxilkröfu í gildi, og önnur atriði, sem samkvæmt víxillögum eru skilyrði til að koma víxilrétti fram. Samsvarandi gildir um tékkamál.

Í málum samkvæmt 3. tölul. 207. gr. getur varnaraðili enn fremur haft uppi varnir, ef hann á ekki að sanna staðreyndir þær, sem þær byggjast á, eða þær má sanna með skjölum, sem hann hefir þegar við höndina.

Gagnkröfur til skuldajafnaðar eða til sjálfstæðs dóms má hafa uppi í málum samkvæmt þessum kafla, ef gagnkrafa er samskonar sem aðalkrafa. Svo má og koma víxilkröfu eða tékka fram hvorri gegn annari og gegn skulda-bréfskröfu. Í víxil- og tékkamálum má og koma að gagnkröfum, sem sprottnar eru af því, að aðili hefir ekki gefið tilkynningar þær til formanna sinna á tékka eða víxli, sem boðnar eru í tékka- og víxillögum.

209. gr.

Ef aðiljar eru á það sáttir, má koma að í málum þessum öllum vörnum, sem hafa má uppi í einkamálum almennt.

Nú missir aðili færi á að koma vörnum að, og getur hann þá höfðað mál eftir almennum reglum gegn stefnanda til skaðabótagreiðslu.

Nú lætur stefnandi fara fram kyrrsetningu til tryggingar kröfu samkvæmt 207. gr., og þarf hann þá ekki að setja tryggingu vegna kyrrsetningarinnar, nema fram komi þá varnir, er koma má að samkvæmt 208. gr.

210. gr.

Að öðru leyti fer um mál þessi eftir öðrum ákvæðum laga þessara.

XVIII. KAFLI

Um mál til faðernis óskilgetinna barna.

211. gr.

Sóknaraðili barnsfaðernismáls er móðir, meðan hún ein framfærir barn, síðan sá einstaklingur, er framfærslu þess hefir að einhverju leyti eða öllu að lögum eða samkvæmt samningi, og loks sveit eða kaupstaður, sem við framfærslu barns hefir tekið að nokkru eða öllu.

Varnaraðili er sá maður eða þeir menn, sem eru taldir hafa haft samfarir við barnsmóður á getnaðartíma barnsins. Ef varnaraðili er látinn áður en mál er höfðað, má höfða það á hendur búi hans að tilstefndum skiptaráðanda eða skiptaforstjóra, ef opinber skipti eru höfð, en ella gegn erfingjum.

Ef víst má þykja eða líklegt, að fleiri hafi haft samfarir við móður á getnaðartíma barns (fósturs), skal stefna þeim báðum eða öllum.

Barnsfaðernismál skal höfðað á varnarþingi stefnds samkvæmt 73. gr., shr. 83. gr., eða því varnarþingi, er hann átti síðast á landi hér, ef hann er af landi farinn eða ókunnugt er, hvar hann er niður kominn, eða á varnarþingi, þar sem með bú hans er farið.

Dómara er skylt að kveðja varnaraðilja fyrir dóm eftir kröfu sóknaraðilja.

Barnsfaðernismál verður höfðað í fyrsta lagi, þegar kona hefir gengið 6 mánuði með samkvæmt vottorði þjónandi lækni eða þjónandi ljósmóður, og í síðasta lagi 2 árum eftir fæðingu, ef móðir er sóknaraðili, en annars 1 ári eftir að barn kom á framfæri sóknaraðilja. Fresti þessa getur dómsmálaráðherra lengt, ef sérstaklega stendur á.

212. gr.

Nú gengst varnaraðili við samförum við móður á getnaðartíma barns (fósturs), og verður hann þá dæmdur faðir þess, nema komið hafi fram í málinu, að fleiri hafi á tímabili þessu haft samfarir við móður, eða að líklegt megi telja, að svo hafi verið. Verður þá enginn dæmdur faðir, en allir verða þeir, eða báðir, dæmdir in solidum til að gefa með barninu og greiða barnsfararkostnað, með sama hætti að öðru eins og einn sé varnaraðili, nema sannað sé, með blóðrannsókn eða öðrum hætti, að einungis einn eða annar þeirra geti verið faðir að barninu.

213. gr.

Ef varnaraðili gengst ekki við samförunum, og ekki fæst með öðrum hætti full sönnun, skulu málsúrslit velta á eiði eða drengskaparheiti aðilja, synjunareiði mannsins (mannanna), ef ekkert er fram komið til styrktar framburði konunnar eða ef hún hefir líkur gegn sér, en fyllingareiði hennar að öðrum kosti.

Eiðstafur skal lúta að því, að maðurinn hafi eða hafi ekki haft holdlegar samfarir við konuna á nákvæmlega tilteknu tímabili, er barnið (fóstrið) telst vera komið undir á.

214. gr.

Læknir eða ljósmóðir, sem tekur við barni, skal þegar skrásetja skýrslu um öll þau atriði, er af má ráða um þroska barnsins, svo og spyrja móður um faðerni þess og skrásetja skýrslu hennar þar um.

Dómari skal af sjálfsdáðum afla allra upplýsinga og gagna til skýringar málinu. Hann getur látið sækja bæði konuna og manninn (mennina) með valdi til að gefa skýrslu fyrir dómi, konuna þó ekki, ef hún er sóknaraðili, enda skal vísa máli frá dómi, ef hún kemur ekki fyrir dóm, neitar að gefa skýrslu, sem henni er unnt að gefa, eða neitar að leggja sig eða barnið undir blóðrannsókn. Ef þess er krafizt, getur dómari annars ákveðið, að blóðrannsókn skuli gera á öllum þeim, er máli skiptir, ef því verður við komið, enda getur hann fengið aðstoð lögreglu til slíkrar framkvæmdar, ef með þarf.

85 Meðan á rannsókn máls stendur á barnsmóðir kröfu á aðstoð barnaverndar-
23. júní nefndar, eftir því sem dómari telur þörf á. Utan kaupstaða á barnsmóðir sömu kröfu á aðstoð manns eða konu, sem hún nefnir til.

215. gr.

Sækjandi barnsfaðernismáls skal hafa gjafsókn í héraði. Í æðra dómi má ákveða sækjanda sömu kjör, ef málstaður hans þykir líklegri en málstaður varnaraðilja.

Að öðru leyti fer um barnsfaðernismál eftir almennum ákvæðum laga þessara.

XIX. KAFLI

Um mál til ógildingar skjala o. fl.

216. gr.

Með dómi má ógilda glötuð eða horfin skuldabréf, ásamt stofnum og vaxta-
miðum, og hver önnur heimildarbréf. Ógildingardómur heimilar dómhafa að ráðstafa því, er skjalið hljóðar um, svo sem hann hefði það í höndum.

Skuldabréf með veði í fasteign skal ógilda á varnarþingi fasteignar, og ef það er með veði í skipi eða skipshluta, þar sem skip er skrásett. Önnur skjöl skal ógilda í þinghá, þar sem þau eru gefin út. Nú verður þessu ekki við komið, en skjal má þó ógilda hér á landi, og skal þá ógilda það á bæjarþingi Reykjavíkur, eða innan lögsagnarumdæmis beiðanda, og þá fyrir dómi í þinghá þeirri, sem héraðsdómari er búsettur í.

217. gr.

Aðili sendir dómara skriflega beiðni um ógildingu skjals, ásamt eftirriti af því, en ella með sem nákvæmastri lýsingu á því, svo og skýrslu um örlög skjalsins. Nú telur dómari skilyrði til ógildingardóms ekki fyrir hendi, og synjar hann þá beiðninni með úrskurði, er kæra má til æðra dóms eftir ákvæðum 199. greinar.

218. gr.

Nú er beiðni samkvæmt 217. gr. tekin til greina, og gefur héraðsdómari þá út stefnu, þar sem kvaddur er hver sá, er kynni að hafa skjalið í höndum, til að koma fyrir dóm með það, með því að annars verði það ógilt með dómi samkvæmt kröfu stefnanda. Stefnufrestur skal vera 2—4 mánuðir frá birtingu stefnunnar, er stefnandi skal láta birta einu sinni í Lögbirtingablaðinu. Ef enginn kemur fram með skjalið eða mótmælir ógildingu þess, skal ógildingardómur kveðinn upp, nema gallar á málatilbúnaði séu því til fyrirstöðu. Annars-kostar sker dómur úr því, hvort skjal skuli ógilda eða ekki.

Synjunardóm má kæra til æðra dóms eftir 199. gr. Um áfrýjun ógildingardóms fer eftir almennum reglum.

219. gr.

85

Haldast skulu sérákvæði laga um ógildingu farmskírteina, víxla, tékka, sparisjóðsbóka og söfnunarsjóðs, bankavaxtabréfa veðdeilda Landsbankans og annara banka eða slíkra stofnana, svo og 20. gr. laga nr. 14 20. okt. 1905. 23. júní

220. gr.

Nú sannar maður eða gerir sennilegt, að hann hafi öðlazzt réttindi yfir fasteign, skrásettu skipi, bifreið eða viðskiptabréfi með samningi eða hefð, en hann skortir skilríki fyrir rétti sínum, og getur hann þá snúið sér til hlutaðeigandi héraðsdómara, er með mál hans skyldi fara samkvæmt 216. gr., ef ógildingar væri beiðzt. Um úrskurð, útgáfu stefnu og birtingu, stefnufrest og málsmeðferð gilda samsvarandi reglur sem um ógildingardómsmál. Sá, er eignardóm öðlast, hefir samkvæmt honum heimild til að ráða yfir og ráðstafa eigninni, eins og hann hefði til þess afsalsbréf eða annað viðeigandi skjal.

221. gr.

Haldast skulu gildandi reglur um meðferð fasteignamála samkvæmt landamerkjalogum og mál um lóðamerki og kvaðir á fasteignum í Reykjavík, þó svo, að beita skal ákvæðum þessara laga um þessi mál, að svo miklu leyti sem við verður komið.

Einnig skulu haldast fyrirmæli gildandi laga um mál til sviptingar lögræðis, um mál til að sanna dauða manns, sem ætla má, að farizt hafi af slysum, um mál til vefengingar faðernis skilgetinna barna og um hjónabandsmál.

XX. KAFLI

Niðurlagsákvæði.

222. gr.

Lög þessi öðlast gildi 1. janúar 1937.

Þau mál, sem þingfest hafa verið fyrir þann dag, fara eftir eldri reglum. Þó skulu eftirfarandi ákvæði laga þessara taka til dómsathafna, sem eru hluti af málum eða standa í sambandi við þau, ef athöfnin fer fram eftir nefndan dag:

- a. VIII. kafli, um stefnur og tilkynningar.
- b. 118.—120. gr., um útivist aðilja, hafningu máls og endurupptöku. Þó skal stefndur mega fá mál tekið upp einu sinni eftir 9. eða 14. gr. tilsk. 15. ág. 1832, ef hann hefir eigi mætt áður en lög þessi komu til framkvæmda.
- c. X. kafli, um mat dómara, vitni, matsgerðir, skjöl og eið eða drengskaparheit aðilja, enda hafi mál eða atriði ekki verið tekið til dóms eða úrskurðar fyrir nefndan dag.
- d. 194. gr., um dóma og úrskurði, eftir því sem við á.
- e. 197.—199. gr., um áfrýjun og kæru til æðra dóms, þó þannig, að 3 mánaða fresturinn telst frá þeim degi, er lögin gengu í gildi, enda verði áfrýjunarfresturinn aldrei lengri en 6 mánuðir, og kærufrestur telst frá sama degi, en verði þó eigi lengri en 14 dagar.

85

23. júní

223. gr.

Ákvæði IX., X. og XIV. kafla taka til málsmeðferðar fyrir skipta-, fógeta- og uppboðsrétti, eftir því, sem við verður komið, enda þótt þess sé ekki sérstaklega getið í lögum þessum.

224. gr.

Frá því, er lög þessi koma til framkvæmda, falla eftirfarandi lagaákvæði úr gildi:

Í N. L., sbr. kgsbr. 2. maí 1732:

1.—2.—3., 4., 15.—18., 20., 22.—24.

1.—3.—1., 6., 8., 9., 11.—14., 16., 27. og 30.

1.—4.—1, 16., 20., 24., 32. og 34.

1.—5.—1., 2., 6., 8., 9., 11.—16, 27. og 30.

1.—6.—11., 15. og 18.

1.—8.—1. til 4., 7., 9. og 10.

1.—12.—1. til 3.

1.—13.—1. til 8., 12. til 14., 16. til 25., 28. og 29.

1.—14.—2. til 6.

1.—15.—1. og 2.

5.—1.—6. og 7.

5.—2.—60. og 88.

5.—5.—5. og 7.

5.—13.—4., 5. og 44.

Tilsk. 17. maí 1690, um áfrýjun úrskurða.

Tilsk. 5. nóv. 1723, um eiðvinningar.

Tilsk. 19. ágúst 1735, um réttarins þjóna í Noregi.

Tilsk. 3. marz 1741, um vitnaleiðslur.

Konungsbréf 3. jan. 1755, um höfðun skuldamála.

Opið bréf 16. sept. 1778, um vitnisburð hjóna.

Tilsk. 30. sept. 1778, um uppsögu dóma.

Tilsk. 5. júlí 1793, um undirskrift dómara í þingbók.

Tilsk. 10. júlí 1795, um sáttanefndir.

Tilsk. 3. júní 1796, um tilhlýðilega og greiða dómgæzlu, I.—VIII. og X.—

XI. kafli.

Tilsk. 20. jan. 1797, um sáttanefndir.

Tilsk. 20. jan. 1797, um vitnaleiðslur áður en máli er lokið fyrir sáttanefnd.

Konungsbréf 19. okt. 1798, um mót fyrir sáttanefndum.

Kancellibréf 19. jan. 1799, um vottorð um sektir til fátækra.

Tilsk. 8. marz 1799, um lögreglumál, að því leyti sem hún varðar einkalög-reglumál.

Tilsk. 27. sept. 1799 10. gr., um prentfrelsi.

Tilsk. 8. jan. 1802, um málflutningsmenn.

Tilsk. 11. ágúst 1819, um sektir fyrir óparfa þrætu.

Opið bréf 20. apríl 1825, um málskostnað í gjafsóknarmálum.

Tilsk. 21. des. 1831, um lögleiðingu nokkurra lagaboða á Íslandi, IV. kafli. 85

Tilsk. 15. ágúst 1832, um réttargangsmátann við undirréttina á Íslandi í 23. júní öðrum málum en þeim, sem viðvikja illvirkja- og pólitísökum.

Tilsk. 15. apríl 1840, viðvikjandi straffi fyrir falskan vitnisburð o. fl., 14. gr.

Tilsk. 22. sept. 1846, viðvikjandi breytingu á þeirri áminningarræðu, er halda á áður en eiða skal vinna fyrir rétti.

Lög nr. 2 13. jan. 1882, um víxilmál og víxilafsagnir, 1.—9. gr.

Lög nr. 46 10. nóv. 1905, um hefð, 9. og 10. gr.

Lög nr. 59 10. nóv. 1905, um varnarþing í skuldamálum.

Lög nr. 44 16. nóv. 1907, um gjafsóknir m. m.

Lög nr. 29 11. júlí 1911, um eiða og drengskaparheit, II.—IV. kafli.

Lög nr. 32 11. júlí 1911, um úrskurðarvald sáttanefnda o. fl., 1.—11. gr.

Lög nr. 52 30. nóv. 1914, um sjódóma og réttarfar í sjómálum.

Lög nr. 30 30. nóv. 1915, um ógildingu viðskiptabréfa og annara skjala með dómi.

Lög nr. 28 26. okt. 1917, um þóknun til vitna.

Lög nr. 29 26. okt. 1917, um málskostnað einkamála.

Lög nr. 62 14. nóv. 1917, um stefnufrest til íslenzkra dómstóla, I., II. og IV. kafli.

Lög nr. 63 14. nóv. 1917, um stefnubirtingar.

Lög nr. 46 27. júní 1921, um afstöðu foreldra til óskilgetinna barna, II. kap.

Lög nr. 19 4. júní 1924, um nauðasamninga, 1., 2. og 4. málsg. 52. gr.

Lög nr. 9 7. maí 1928, um uppkvaðning dóma og úrskurða.

Lög nr. 42 7. maí 1928, um varasáttanefndarmenn í Reykjavík.

Lög nr. 28 19. maí 1930, um greiðslu verkkaups, 1. málsg. 4. gr.

Lög nr. 23 23. júní 1932, um kosningu sáttanefndarmanna og varasáttanefndarmanna í Reykjavík.

Lög nr. 96 19. júní 1933, um varnarþing og stefnufrest í víxilmálum.

Lög nr. 112 18. maí 1935, um hæstarétt, 26. gr., um áfrýjunarfresti, og 28. gr.

Loks eru öll önnur eldri lagafyrirmæli úr gildi felld, er brjóta í bág við lög þessi.

Gestaréttarmeðferð og einkalögreglumála er úr lögum numin. Þar sem slík meðferð er boðin eða heimiluð í lögum og þar sem til þessara meðferða er skirskotað eða fresta í sambandi við þær, gilda hinar almennu reglur um málsmeðferð og fresti eftir lögum þessum.

Eftir þessu eiga allir hlutaðeigendur sér að hegða.

Undir Vor konunglega hönd og innsigli.

Gjört í Reykjavík, 23. júní 1936.

Christian R.
(L. S.)

Hermann Jónasson.